

РОЗДІЛ VI

ІННОВАЦІЙНІ ІНВЕСТИЦІЇ

1. Економічний зміст інновацій та інноваційного процесу.
2. Організаційні форми інноваційної діяльності.
3. Державна інноваційна політика.
4. Фінансування інноваційної діяльності.

§ 1. Економічний зміст інновацій та інноваційного процесу

У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі трапляються різні трактування таких категорій, як “нововведення”, “новизна” та “інновація”. У деяких випадках ці поняття використовуються як синоніми, проте певні відмінності між ними існують.

“Нововведення” характеризує певну новизну, і в такому розумінні це поняття близьке до поняття “винахід”. “Нововведення” – це освоєння через впровадження нової техніки і технології, поліпшених методів організації та управління. “Інновація” ж це “діяльність, спрямована на розробку, створення і поширення нових видів виробів, технологій, організаційних форм”. Існує й інше визначення: “Інновація це нововведення, комплексний процес створення, розповсюдження і використання нововведень (нового практичного засобу) для задоволення людських потреб, які змінюються під впливом розвитку суспільства”.

Центральною постаттю серед фундаторів інноваційних теорій економічного розвитку є австрійський економіст Й. Шумпетер (1883–1950), який сформулював цілісну інноваційну теорію, що стала основою інноваційних концепцій, розроблених згодом західними економістами. У 1912 р. Й. Шумпетер публікує працю “Теорія економічного розвитку”, у якій розглядає інновацію як економічний

засіб, застосований “героєм-підприємцем” у надії одержати більш високий прибуток. Згодом він розширив цю теорію, чим забезпечив собі особливе місце в розвитку економічної науки. Саме він зміг узагальнити теоретичні дослідження, які виводили економічну динаміку безпосередньо з процесів створення і впровадження у промислове виробництво нових технологій і товарів. Розробка Й. Шумпетером поняття “інновації” зайняла особливе місце у світовій економічній теорії. Теоретичні розробки цього науковця покладені в основу майже усіх існуючих інноваційних концепцій. Інновація як економічна категорія – це не просто поняття, що означає будь-яке нововведення, а нова функція виробництва. Це зміна технології виробництва, яка має історичне значення і є необхідною. Інновація – це стрибок від старої виробничої функції до нової, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією. Саме Й. Шумпетер здійснив класифікацію нововведень за критерієм новизни, дослідив можливість реалізації нововведень, сформулював ідею “ефективності конкуренції”, що зображує ринковий механізм як ефективну взаємодію монополістичних сил та конкуренції, що засновуються на нововведеннях.

Відповідно до теорії динамічного розвитку капіталізму Й. Шумпетер пояснював коливання економічної кон’юнктури переривчастістю потоку нововведень, що викликається коливаннями капіталовкладень.

При цьому циклічність економічного розвитку він розглядав як закономірність. Висновком аналізу етапів науково-технічного прогресу стало твердження Й. Шумпетера, що саме технологічні нововведення є причиною коливання економічної активності.

Слово “інновація” означає комплексний процес створення, розповсюдження й використання нововведення, яке сприяє розвитку та підвищенню ефективності роботи підприємств, а також задоволенню певних потреб.

Термін “інновація” почав активно використовуватися в перехідній економіці України самостійно і для позначення ряду родинних понять: “інноваційна діяльність”, “інноваційний процес”, “інноваційне рішення”.

У світовій економічній літературі “інновація” інтерпретується як “...перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нових продуктах і технологіях та характеризується більш високим технологічним рівнем, новими споживчими якостями товару у порівнянні з попереднім продуктом”.

Поняття “інновація” застосовується до нововведень у виробничій, організаційній, фінансовій, науково-дослідній, навчальній та інших сферах, до будь-яких удосконалень, що забезпечують економію витрат або створюють умови для такої економії. Основна маса інновацій реалізується підприємницькими структурами як засіб вирішення виробничих, комерційних завдань, як найважливіший чинник забезпечення стабільності їхнього функціонування, економічного зростання, конкурентноздатності.

Отже, інновації орієнтовані на ринок, на конкретного споживача або потребу. Термін “інновація” також вживається для позначення процесу впровадження винаходів у виробництво. У зв’язку з цим Й. Шумпетер розрізняв поняття “винахід”, “дослідження і розробки” та “інновації”.

Винаходи – це ідеї, що є корисними для використання у сфері бізнесу, але не обов’язково дійсно там впроваджуються.

Дослідження і розробки – це науково-технічна діяльність, що здійснюється і у виробництві, і в державних та громадських установах. Інновація – це комерційне впровадження нової продукції або нових засобів виробництва.

Базове визначення інновації дав Й. Шумпетер у своїй книзі “Теорія економічного розвитку”, де цей термін називався “нова комбінація”, що означає іншу якість засобів виробництва, яка досягається не шляхом дрібних поліпшень старого устаткування чи наявної організаційної схеми, а дискретно, поряд з ними, через введення нових засобів виробництва чи систем його організації. Це визначення стало класичним. Інновації — це не просто нововведення, а нова функція виробництва.

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на рин-

ку, нового або удосконаленого технологічного процесу, використаного в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг. Організація економічного співробітництва і розвитку визначає поняття інновації таким чином: “Нововведення це нове застосування наукових і технічних знань, що призведуть до ринкового успіху”.

Канадське статистичне управління розглядає інновацію як “трансформацію ідеї в новий або поліпшений продукт або робочий процес, що користується попитом на ринку”.

Американські спеціалісти дотримуються подібної точки зору з питання визначення нововведень: “Нововведення – це сутність інноваційної діяльності. Нововведення – це сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що призводять до появи на ринку нових і поліпшених продуктів і до комерційного використання нових і поліпшених виробничих процесів і устаткування”.

Ф. Хаберланд, німецький спеціаліст, вважає, що “нововведення охоплює науково-технічні, технологічні, економічні й організаційні зміни, що відбуваються в процесі відтворення. Його основними характеристиками такі: якісна новизна виробів, засобів виробництва і технологій порівняно з попередніми, динаміка циклу нововведення, економічна ефективність, соціальні наслідки”.

Б. Твісс визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набуває економічного змісту. Ф. Ніксон вважає, що інновація – це сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що призводять до появи на ринку нових і поліпшених промислових процесів і устаткування.

На думку Б. Санто, “інновація” – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і, якщо інновація орієнтована на економічну користь, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий прибуток.

М. Портер вважає, що інновації – це можливість здобуття конкурентних переваг. Інновації виявляються в новому дизайні продукту, у новому процесі виробництва, у новому підході до маркетингу, у новій методиці підвищення кваліфікації працівників. К. Фрімен називає інновацію технічною, дизайнерською, виробничою,

управлінською діяльністю, виготовленням нових товарів, першим комерційним використанням нових процесів або обладнання.

К. Найт розглядає нововведення як “впровадження чого-небудь нового стосовно організації або її безпосереднього оточення” і оцінює нововведення “як особливий випадок процесу зміни в організації”.

Е. Менсфілд стверджує: “Коли винахід починає застосовуватися, він стає науково-технічним нововведенням”.

П. Лелон дає більш чітке розмежування цих понять: нововведення це “новий вид продукції, методу, технології”.

За С. Валдайцевим, інновації (нововведення) – це освоєння нової продуктової лінії (тобто сукупності контрактів на збут продукту і постачання покупними ресурсами, а також необхідних матеріальних і нематеріальних активів), заснованої на спеціально розробленій оригінальній технології, що спроможна вивести на ринок продукт, який задовольняє незабезпечені існуючою пропозицією потреби. Нова технологія може також зробити доступною для споживачів більшу кількість відомого їм продукту.

Д. М. Черваньов та Л. І. Нейкова визначають нововведення як процес доведення наукової ідеї чи технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить дохід.

Л. Л. Антоноук, В. С. Савчук, А. М. Поручник у своїй монографії трактують інновацію як нове явище, новаторство або будь-яку зміну, яка вноситься суб’єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності на внутрішньому і на зовнішньому ринках.

Отже, найважливішими характеристиками інновації такі:

- 1) її новизна (науково-технічний аспект);
- 2) інновація має задовольняти ринковий попит, приносити прибуток виробникові, тобто мати комерційний успіх (економічний аспект).

Ці два аспекти тісно пов’язані, причому науково-технічний аспект стає економічним чинником тільки тоді, коли нововведення втілюється в новий продукт, що має попит.

Розглядаючи думки вітчизняних і зарубіжних учених щодо поняття “інновація”, можна чітко виділити три основні підходи до дослідження цієї наукової проблеми. З одного боку, учені вважають,

що інновація – це результат творчого процесу у вигляді нової або вдосконаленої продукції (технології). З іншого боку, прибічники процесного підходу стверджують, що інновація – це процес впровадження, освоєння і використання нових рішень; процес зміни і удосконалення того або іншого продукту в тій або іншій господарській сфері. Ще один підхід, що отримав поширення в інноваційній теорії, – еволюційний. Згідно з цим підходом, інновація розглядається як зміна, оновлення, що відбувається в продукті, технології, системі, методі.

У Законі України “Про інноваційну діяльність” дано таке визначення “інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентноздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери”.

З поняттям “інновація” тісно пов’язані такі терміни, як “винахід”, “відкриття” і “новація”.

Винаходом вважають нове технічне рішення конкретного завдання, яке дає позитивний ефект, покращує якість продукції чи змінює умови праці, життя тощо.

Відкриття є процесом одержання раніше невідомих даних або спостереження раніше невідомого явища природи, що сприяє накопиченню теоретичних знань.

Новація – кінцевий метод, принцип, новий порядок, винахід, новий продукт, процес, якісно відмінний від попереднього аналога, що є результатом інтелектуальної діяльності, закінчених наукових досліджень і розробок. Цей термін вживається до всіх новацій як у виробничій, так і науковій, навчальній, соціальних сферах, стосовно будь-яких удосконалень, які забезпечують збільшення витрат або створюють умови для зміни способу життя.

Процес введення новацій на ринок традиційно називають процесом комерціалізації. Комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність, що перетворює її на джерело доходу. Наявність попиту на інновацію свідчить про її конкурентоспроможність, що є результатом інноваційної діяльності.

Інновація як економічна категорія відображає найбільш загальні та суттєві властивості, ознаки, зв'язки та відносини виробництва та реалізації нововведень. Головними ознаками інновації є науково-технічна новизна та виробниче застосування. Сутність інновації як економічної категорії проявляється у її функціях, що відображають її призначення в економічній системі держави та її роль у господарському процесі.

Інновація є реалізованим на ринку результатом, отриманим від вкладення капіталу у новий продукт або операцію (технологію, процес). При реалізації інновації, запропонованої на продаж, відбувається обмін “гроші інновація”. Грошові засоби, отримані підприємцем (продуцентом, інвестором-продавцем) у результаті такого обміну, по-перше, покривають витрати на створення та продаж інновацій, по-друге, приносять дохід від реалізації інновацій, по-третє, виступають стимулом до створення нових інновацій, по-четверте, є джерелом фінансування нового інноваційного продукту.

З огляду на це, можна стверджувати, що інновації виконують такі три функції:

- 1) відтворювальну;
- 2) інвестиційну;
- 3) стимулюючу.

Відтворювальна функція означає, що інновація є важливим джерелом фінансування розширеного відтворення.

Грошова виручка, отримана від продажу інновації на ринку, створює підприємницький дохід, що виступає джерелом фінансових ресурсів та одночасно мірою ефективності інноваційного процесу. Підприємницький дохід може спрямовуватись на розширення обсягів виробничо-торгової, інвестиційної, інноваційної та фінансової діяльності.

Отже, отримання доходу від інновації та використання його як джерела фінансових ресурсів є складовою сутності відтворювальної функції інновації.

Дохід, отриманий від реалізації інновації, може використовуватись у різних напрямках, в тому числі і як капітал. Цей капітал може спрямовуватись на фінансування як усіх інвестицій, так і лише нових видів інновацій. Таким чином, використання доходу від інновації для інвестування слугує змістом інвестиційної функції інновації.

Отримання підприємцем доходу за рахунок реалізації інновації прямо сприяє цільовій функції будь-якого комерційного суб'єкта господарювання. Це слугує стимулом для підприємця для впровадження нових інновацій; спонукає його постійно вивчати попит; удосконалювати організацію маркетингової діяльності, застосовувати більш сучасні прийоми управління фінансами (реінжиніринг, бренд-стратегія, бенчмаркінг тощо). Все вище перелічене і є сутністю стимулюючої функції інновації.

Організація роботи щодо створення або освоєння інновацій відображається схемою інноваційного процесу (рис. 6.1).

Під інноваційним процесом розуміють діяльність, що пронизує науково-технічні, виробничі, маркетингові та збутові процеси при виготовленні нової продукції та послуг і спрямована на задоволення конкретних суспільних потреб.

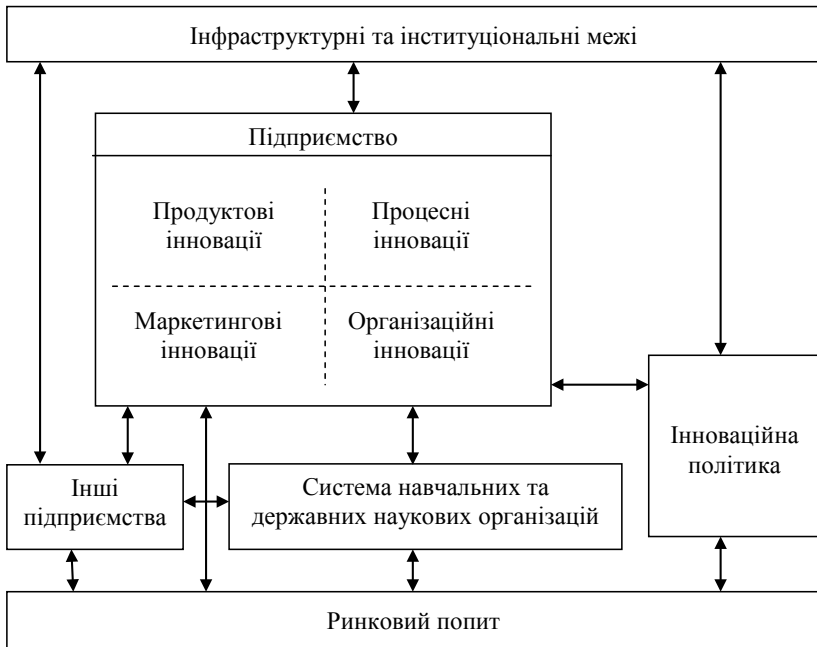

Рис. 6.1. Модель інноваційного процесу

Головною особливістю цього процесу є інноваційна здатність, тобто структурна характеристика організації суспільного та господарського життя в країні або в окремій корпорації щодо швидкого сприйняття виробництва та розповсюдження нової продукції чи послуг.

Будь-який виробничий процес за своїм змістом може бути стабільним (рутинним) або інноваційним.

Сутність інноваційного процесу пізнається у порівнянні зі стабільним виробничим процесом.

Стабільний (рутинний) процес характеризується: стабільністю в часі, задоволенням суспільних потреб, що склалися, переважно вибором оптимального варіанта, безперервністю самого процесу, відносно низьким ризиком.

Інноваційний процес характеризується: прагненням задовольнити нові суспільні потреби; невизначеністю шляхів досягнення мети, високим ризиком, дискретністю процесу тощо.

У табл. 6.1 наведено головні відмінності інноваційного та стабільного процесів виробничої та невиробничої діяльності.

Таблиця 6.1

Головні відмінності інноваційного та стабільного процесів

Показники процесу	Інноваційний процес	Стабільний процес
1. Основна кінцева мета	Забезпечення нової суспільної потреби	Забезпечення суспільної потреби, що склалась
2. Ризик при реалізації поставленої мети	Високий	Низький
3. Тип процесу	Дискретний	Безперервний
4. Керованість процесу як єдиного цілого	Низька	Висока
5. Можливості розвитку системи	Перехід на новий, більш прогресивний рівень розвитку	Збереження рівня розвитку, що склався
6. Взаємодія з системою інтересів учасників процесу, що склалась	Вступає у суперечність	Базується на них
7. Характерні форми організації процесу	Гнучкі, які мають слабку структурування системи	Жорсткі, що базуються на нормативному регламенті

Інноваційний процес виробництва нової продукції та нових технологій з часом, у міру стабілізації виробництва, поступово трансформується у рутинний (стабільний) процес.

Інноваційний процес – це послідовний ланцюжок подій, у ході яких новизна визріває від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги та розповсюджується у господарській практиці.

Для організації управління складним інноваційним процесом потрібно здійснити так звану структурування цього процесу, тобто розбити його на окремі складові.

В узагальненому вигляді схема структурування зазвичай формулюється у такому вигляді:

- 1) дослідження;
- 2) розробки;
- 3) виробництво;
- 4) маркетинг;
- 5) продаж.

Структурування інноваційного процесу за стадіями у більш зручному для практичної роботи вигляді має такий вигляд:

1) маркетингові дослідження потреб ринку (з метою пошуку ідей для майбутньої інновації укладається угода на проведення досліджень або дослідження ринку здійснюються самостійно);

2) ініціація інновації (ініціація – це діяльність, суть якої полягає у виборі мети інновації, постановці завдання, що виконується інновацією, пошуку ідеї інновації, її техніко-економічне обґрунтування і матеріалізація ідеї);

3) технічна та економічна експертиза проекту – комплектуються експертні групи оцінки проектів, здійснюється експертиза проектів, обирається проект-переможець);

4) науково-дослідні роботи за тематикою виробу (затверджується технічне завдання на НДР, проведення НДР, затверджується акт про закінчення НДР);

5) дослідно-конструкторська робота (затверджуються завдання на ДКР, проведення ДКР, результатом робіт є наявність комплексу конструкторської документації, відкоригованої за результатами випробувань досліджуваного зразка);

6) маркетинг інновації (після обґрунтування нового продукту здійснюються маркетингові дослідження пропонованої інновації, у ході яких вивчається попит на новий продукт, визначається обсяг випуску продукту, визначаються споживчі властивості, товарні характеристики, які потрібно надати інновації як товару, що виходить на ринок);

7) підготовка виробництва виробу на заводі-виробнику серійної продукції (вживаються заходи щодо підготовки виробництва, закуповується та встановлюється обладнання, здійснюється модернізація та налаштування існуючого, відлагодження технічного процесу тощо);

8) випуск (виробництво) інновації – матеріалізація ідеї, тобто перетворення ідеї у товар (майно, новий продукт, майнове право, документ на операцію тощо);

9) реалізація інновації (відбувається продаж продукту або операції на ринку або ж реалізація операції всередині підприємства, здійснюються заходи щодо стимулювання продаж);

10) просування інновації (комплекс заходів, спрямованих на реалізацію інновацій, тобто реклама, організація торгівлі, індивідуальні консультації);

11) оцінка економічної ефективності інновації (результати реалізації інновації та витрати на її просування статистично обробляються та аналізуються на основі чого розраховується економічна ефективність інновації);

12) дифузія (розповсюдження) інновації (інноваційний процес закінчується дифузією інновації (дифузія інновації – розповсюдження освоєної інновації у нових регіонах, на нових ринках).

13) вирішення економічних, соціальних, управлінських і особистих проблем у сучасному суспільстві передбачає специфічний, новаторський стиль господарювання, в основі якого – орієнтація на нововведення, систематична і цілеспрямована інноваційна діяльність.

В інноваційному процесі підприємства беруть на основі інноваційної діяльності, яка відповідно до вітчизняного законодавства (Закону України “Про інноваційну діяльність”) є сукупністю дій, що спрямовані на використання і комерціалізацію результатів наукових

досліджень та розробок і зумовлюють випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг

Інноваційна діяльність здійснюється на підставі розробки інноваційних проектів, які є комплектами документів, що визначають процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту та інноваційної продукції (табл. 6.2).

Державна підтримка реалізації інноваційного проекту надається за умови його державної реєстрації.

Інноваційна діяльність безпосередньо пов'язана з інвестиціями. Підтвердженням цього є визначення інноваційної діяльності в Господарському кодексі України: "Інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя".

Таблиця 6.2

Характеристика інноваційного продукту та продукції

Інноваційний продукт	Інноваційна продукція
Дослідно-конструкторська розробка нової технології чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії.	Нові конкурентоздатні товари чи послуги.
Він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності, на які виробник продукту має державні охоронні документи чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів.	В Україні ця продукція вироблена (буде вироблена) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, вона є конкурентоздатною і має суттєво вищі техніко-економічні показники.
Розробка продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень.	Інноваційна продукція може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту.
В Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, він є конкурентоздатним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.	Інноваційною продукцією може бути визнано інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування.

Формами інвестування інноваційної діяльності такі:

- державне (комунальне) інвестування, що здійснюється органами державної влади або органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетних коштів та інших коштів;
- комерційне інвестування, що здійснюється суб'єктами господарювання за рахунок власних або позичкових коштів з метою розвитку бази підприємництва;
- соціальне інвестування, що здійснюється в об'єкти соціальної сфери та інших невиробничих сфер;
- іноземне інвестування, що здійснюється іноземними юридичними особами або іноземцями, а також іншими державами;
- спільне інвестування, що здійснюється суб'єктами України разом з іноземними юридичними особами чи іноземцями.

Здійснення інвестицій в інновації може відбуватися двома способами:

- інвестиції в творчу діяльність для створення інновацій на власному підприємстві;
- інвестиції на придбання та освоєння інновацій, тобто активізація процесу дифузії (поширення) інновацій.

У процесі діяльності підприємство може здійснювати інвестування в різноманітні види інноваційної діяльності (їх перелік визначено “Керівництвом Фраскати” та “Керівництвом Осло” і відображено на рис. 6.2).

Пошук нових концепцій продуктів, процесів, методів маркетингу або організаційних змін може здійснюватися:

- використовуючи власні маркетингові структури та контакти зі споживачами;
- знаходячи можливості комерціалізації результатів власних або чужих фундаментальних і стратегічних досліджень;
- використовуючи власний потенціал у сфері дизайну та розробок;
- спостерігаючи за конкурентами;
- використовуючи послуги консультантів.

Для перебудов системи управління і практики ведення бізнесу використовується процедура реінжинірингу бізнесу (BPR – Business

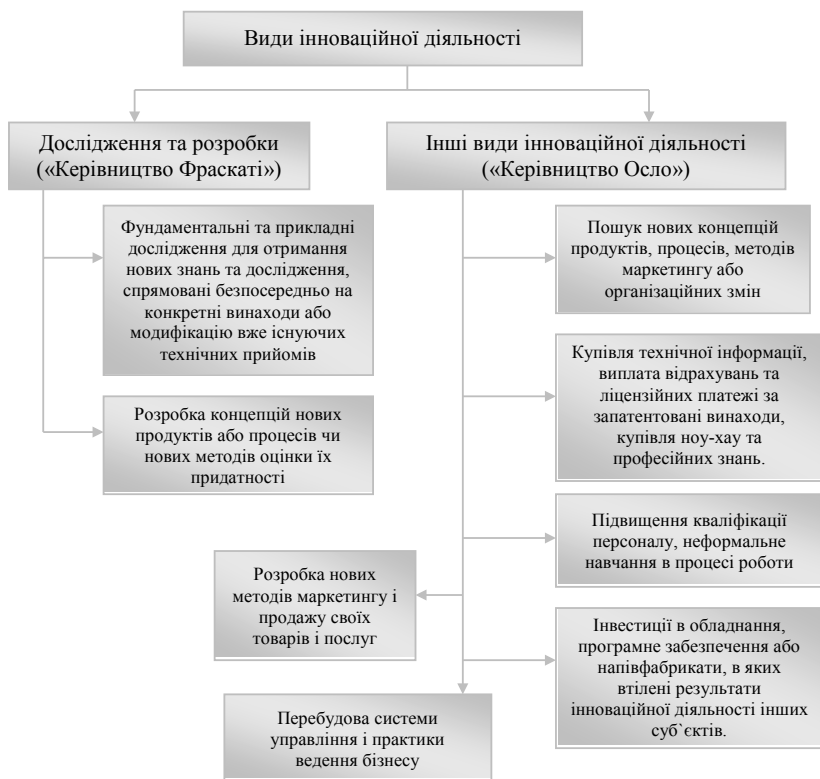

Рис. 6.2. Види інноваційної діяльності в процесі інвестування

process reengineering) запропонували в 1990-ті роки американські дослідники Майкл Хаммер і Джеймс Чампі.

Реінжиніринг (табл. 6.3) – це фундаментальне переосмислення і радикальне перепроєктування бізнес-процесів для досягнення суттєвих покращень в основних показниках (результативності, витратах, якості обслуговування тощо).

Наприклад, реінжиніринг бізнес-процесів у компанії “IBM Credit” привів до зростання продуктивності праці в 100 разів та зменшенню часу процесів в 10 разів.

Під бізнес-процесом розуміється операція, яка включена в систему операцій, ціллю якої є виробництво і постачання послуг / товарів опе-

Таблиця 6.3

Характеристика ключових характеристик реінжинірингу

№ з/п	Елемент	Реінжиніринг
1.	Фундаментальний	Реінжиніринг покликаний визначити, чим компанія дійсно повинна займатися, а надалі – як вона повинна це здійснювати. Реінжиніринг ігнорує існуючий стан, і націлений на те, що повинно бути.
2.	Радикальний	Radix (лат.) – “корінь”. Звернення до основ (“коренів”) явищ. Здійснити реінжиніринг – значить створити бізнес заново, а не внести зміни, вдосконалити, модернізувати.
3.	Суттєвий	Реінжиніринг покликаний забезпечити потужний ріст результативності, здійснити суттєвий прорив.
4.	Бізнес-процеси	Проведення змін при реінжинірингу направлено на бізнес-процеси. Після реінжинірингу робота компанії повинна бути орієнтована на процеси, в моделі управління компанією має застосовуватися процесний підхід, що знаходить своє відображення в організаційній структурі.

раціям, що входять у систему, а також іншим системам. Це визначення показує, що бізнес-процес може бути описаний певною моделлю. При інвестуванні коштів у зміну бізнес-процесів компанії використовується сукупність методів моделювання складних систем на основі засобів комп’ютерної підтримки, до яких належать CASE-системи (Computer Aided Software Engineering). Архітектура більшості CASE-систем базується на парадигмі “методологія – модель – нотація (система умовних позначень, прийнята в конкретній моделі) – засоби (апаратне та програмне забезпечення, яке реалізує вибрану методологію, в тому числі побудову відповідних моделей з прийнятою для них нотацією)”.

Сьогодні найбільш поширеним CASE-інструментом є ARIS Colloborative Suite компанії IDS Schreer AG (Німеччина). Методологія ARIS базується на розробленій проф. А. В. Шеєром теорії “Архітектура інтегрованих інформаційних систем” (ARchitecture of Integrated Information System – ARIS). Вона визначає принципи моделювання практично всіх аспектів діяльності організацій. Методологія ARIS ґрунтується на концепції інтеграції, яка передбачає цілісний погляд на бізнес-процеси, і включає багато різноманітних методологій, інтегрованих у межах єдиного системного підходу. До

найбільш важливих компонентів її архітектури належать типи представлення і рівні опису змодельованого об'єкта. В загальному вигляді архітектура ARIS виділяє в організації такі підсистеми, як:

- організаційна, яка визначає структуру організації, а саме і ієрархію підрозділів, посад і конкретних осіб, різноманіття зв'язків між ними, а також територіальну прив'язку структурних підрозділів;
- функціональна – визначає функції, які виконує організація;
- підсистеми входів / виходів – визначають потоки продуктів, які використовуються та виробляються;
- інформаційна (підсистема даних) – описує отримання, розповсюдження і доступ до інформації;
- підсистема процесів управління – визначає логічну послідовність виконання функцій на основі подій та повідомлень;
- підсистема цілей організації – описує ієрархію цілей, які досягаються під час виконання того чи іншого процесу;
- підсистема засобів виробництва – описує життєвий цикл основних та допоміжних засобів виробництва;
- підсистема людських ресурсів – описує прийом на роботу, навчання та просування персоналу організації;
- підсистема розміщення організаційних структур – описує територіальне розміщення організаційних одиниць.

Усі ці підсистеми організації в реальності та в моделях повинні бути пов'язані між собою.

Розвиток інновацій у світі на сучасному етапі характеризується певними особливостями, які чітко визначив дослідник інноваційних процесів К. К. Прахалад, запропонувавши дві опори, що підтримують інновації в усіх видах бізнесу.

Перша опора. Розвиток суспільства здійснюється в напрямі, за якого цінність визначається досвідом одного споживача, який протягом певного часу бере участь в цьому процесі. К. Прахалад цей феномен визначив $N = I$. Наприклад, Google запропонував споживачам платформу iGoogle, щодо якої окремі споживачі самі вирішують, як вони будуть її використовувати з урахуванням власних конкретних потреб. Близько ста років тому фірми вважали усіх своїх споживачів

чів однаковими. Сьогодні спільний вплив комунікацій, Інтернету та зближення галузей і технологій створило нову динаміку відносин між споживачами та фірмами, яка суттєво впливає на розвиток інновацій. Сьогодні починає реалізовуватися концепція співучасті в створенні цінності фірми та споживача, а також індивідуалізація продукту.

Друга опора. Тенденція доступу до ресурсів, які можна отримати з багатьох джерел (локальних або глобальних), а не тільки від самої фірми та її дочірніх установ. Тобто постачання товарів, послуг та компетенцій є мультиплікаційним. Цю опору *K. Прахалад* позначив $R = G$.

Інновації розглядаються як процес формування споживчих очікувань, а також як постійна реакція на змінні потреби, види поведінки та досвід споживачів.

На основі двох опор *K. Прахалад* запропонував нову концепцію інновацій (рис. 6.3).

На сучасному етапі, здійснюючи інвестиції для створення інноваційних бізнес-процесів, їх необхідно об'єднати з навиками, вміннями, відносинами та орієнтацією менеджерів. Нові імперативи сучасної конкуренції має відображати і соціальна архітектура,

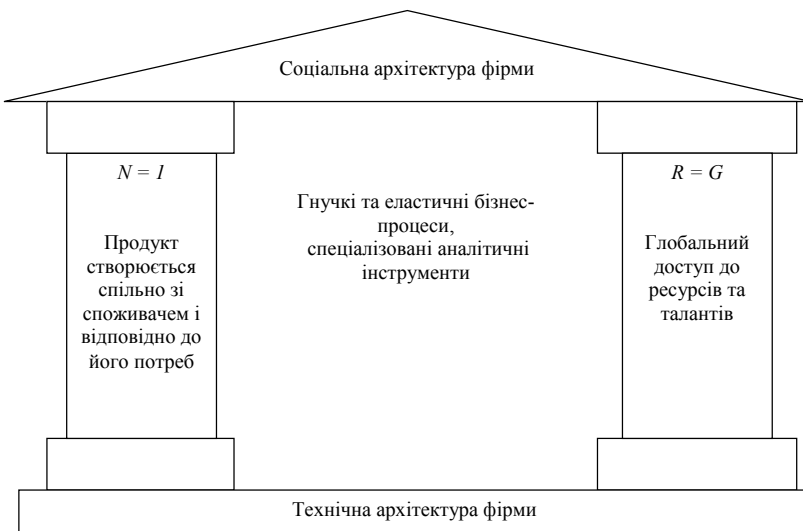

Рис. 6.3. Новий будинок інновацій

тобто організаційна структура, вимір показників роботи, професійна підготовка, навички та вміння персоналу й цінності організації.

Крім того, необхідним елементом розвитку інновацій є формування Національної мережі трансферу технологій.

Трансфер технологій – це передачі технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових (Закон України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 № 143-V).

Технологія як об'єкт інвестицій є результатом науково-технічної діяльності, сукупністю систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг.

Національна мережа трансферу технологій (НМТТ) будується відповідно до методології та моделі Європейської мережі “релей-центрів” (Innovation Relay Centers – IRC network, з 2008 року – EEN), Російської мережі трансферу технологій RTTN та Української мережі трансферу технологій UTTN.

Проект створення мережі спрямований на консолідацію інформаційних ресурсів державних, громадських, приватних інноваційних структур України, підприємств, установ та організацій в єдину мережу трансферу технологій та подальшу інтеграцію НМТТ до європейської мережі EEN.

Основними завданнями Національної мережі трансферу технологій такі:

- трансфер технологій, ноу-хау між науковими секторами та промисловістю;
- пошук партнерів та інвесторів для кооперації при розробці і впровадженні високотехнологічного наукового продукту як в Україні, так і за кордоном;
- організація взаємодії НМТТ з міжнародними мережами трансферу технологій.

§ 2. Організаційні форми інноваційної діяльності

Характерною ознакою економічно розвинутих країн світу є інноваційний розвиток, який базується на процесі пошуку, підготовки та реалізації інновацій. Важливу роль у цьому відіграє інноваційна інфраструктура, завдання якої полягає у забезпеченні руху потоків інформації, знань, технологій, взаємодія між інституційними структурами.

Під організаційною формою інноваційних процесів розуміють комплекс підприємств, окремі підприємства, або їх підрозділів, що характеризуються певною ієрархічною структурою і відповідною специфікою інноваційних процесів, а також механізмом їх управління.

У практиці розвитку науки і техніки та їх поєднанням із виробництвом і реалізацією інновацій використовуються різноманітні організаційні форми інноваційних підприємств, які відрізняються:

- специфікою створюваних інновацій (нова техніка, нові технології, нові матеріали, економіко-організаційні рішення і ін.);
- широтою охоплення інноваційного процесу (фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, науково-дослідні роботи, дослідно-конструкторські роботи, проектні роботи, дослідне виробництво, освоєння, реалізація);
- рівнем управління (міжнародне, галузеве, регіональне, об'єднання підприємств, окреме підприємство; підрозділи підприємства);
- територіальним розміщенням підрозділів (у різних географічних економічних регіонах або в одному районі);
- формою ієрархічних зв'язків підрозділів інноваційного підприємства (вертикальні, горизонтальні, змішані);
- формою власності, переважаючої на підприємстві (державна, муніципальна, акціонерна, приватна, змішана).

Класифікація організаційних інноваційного підприємництва є багатогранною. У зарубіжній та вітчизняній практиці виділяють три головних форми організації інноваційної діяльності: адміністративно-господарську, програмно-цільову, ініціативну (рис. 6.4).

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із законів України “Про інноваційну діяльність”, “Про інвестиційну діяльність”, “Про науко-

Рис. 6.4. Форми організації інноваційної діяльності

ву і науково-технічну діяльність”, “Про наукову і науково-технічну експертизу”, “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків”, “Про спеціальну економічну зону Яворів”, “Про наукові парки” та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Проаналізувавши зазначені законодавчі акти, а також інші нормативно-правові акти, які пов’язані з реалізацією в Україні інноваційної діяльності, можна стверджувати, що поняття форм реалізації інноваційної діяльності в зазначених документах безпосередньо не розглядається. Найближчим до вказаного є поняття видів інноваційної діяльності, про які згадується в назві ст. 327 ГКУ (Господарський кодекс України). Проте в самій статті не подається детального переліку видів інноваційної діяльності, а лише зазначаються можливі напрями її здійснення. Окрім цього, аналіз літературних джерел, в яких розглядаються питання інноваційної діяльності, показав, що в науковій літературі немає чітко окресленого поняття форм реалізації інноваційної діяльності.

Отже, під формою реалізації в Україні інноваційної діяльності слід розуміти однорідний процес господарювання суб’єкта інноваційної діяльності щодо реалізації власної компетенції в інноваційній сфері, яка здійснюється у певних організаційних межах, встановлених чинним законодавством.

З метою окреслення основних форм реалізації в Україні інноваційної діяльності проаналізовано законодавчі та нормативно-правові акти в інноваційній сфері. Інноваційною відповідно до закону України “Про інноваційну діяльність” є діяльність, що спрямована

на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. З цього визначення досить важко чітко окреслити основні результати реалізації інноваційної діяльності, а також основні форми її реалізації в Україні.

Під час аналізу спеціального інноваційного законодавства встановлено, що основними результатами інноваційної діяльності є інноваційний продукт та інноваційна продукція. Відповідно до закону України “Про інноваційну діяльність” інноваційних продукт та інноваційна продукція виробляються лише внаслідок реалізації інноваційного проекту. На це вказують норми закону, а саме: п. 1 ст. 14 цього закону вказує на те, що інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту, а відповідно до п. 1 ст. 15 цього самого закону інноваційною можна визнати лише продукцію, яка є результатом виконання інноваційного проекту. Окрім цього, у ст. 1 та ст. 12 цього закону сформоване означення інноваційного проекту, який є комплектом документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (зокрема інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції, які з логіки цього визначення є результатом реалізації інноваційного проекту. Отже, відповідно до спеціального інноваційного законодавства, розроблення, виробництво і реалізація інноваційного продукту та інноваційної продукції здійснюється лише у межах реалізації інноваційного проекту.

Згідно із ст. 16 ЗУ “Про інноваційну діяльність”, в якій інноваційним підприємством, тобто тим, що веде інноваційну діяльність, називається підприємство (об’єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) інноваційну продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вираженні перевищує 70% його загального обсягу продукції і (або) послуг.

Фактично з цього визначення видно, що інноваційне підприємство – це підприємство, яке розробляє, виробляє і реалізує в Україні інноваційний продукт та/або інноваційну продукцію, які як ми вже вище зазначали, можуть бути створені лише в результаті реалізації інноваційного проекту. Отже, на підставі норм чинного законодавства в інноваційній сфері, під інноваційним підприємством, на нашу думку,

слід розуміти підприємство (об'єднання підприємств), яке реалізує в Україні інноваційні проекти та відповідає вимогам ст. 16.

З метою визначення основних законодавчо встановлених форм реалізації інноваційної діяльності розглянемо ст. 5, в якій під суб'єктами інноваційної діяльності розуміють фізичних і (або) юридичних осіб як України, так і іноземних держав, осіб без громадянства, об'єднань цих осіб, які займаються в Україні інноваційною діяльністю і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів. З цього визначення, на нашу думку, очевидно, що суб'єктами інноваційної діяльності є ті суб'єкти, які щонайменше залучають цінності та фінансові ресурси в реалізацію в Україні інноваційних проектів.

Принципова відмінність звичайних підприємств від підприємств, які побудовані на підставі інноваційної моделі функціонування, полягає в тому, що для перших інноваційні процеси є лише окремим випадком традиційних процесів, а для останніх, в яких наука є самостійною стадією виробництва, традиційні процеси стають окремим випадком інноваційних.

Найважливіший критерій при виборі варіанта організаційної структури – це мінімальна кількість ієрархічних рівнів, тобто організаційна структура має бути якомога плоскішою, що знижує витрати на управління, а прийняття рішення наближається до рівня, на якому виконується. Для успішної діяльності підрозділів НДДКР необхідна проста та доволі гнучка організаційна структура, яка здатна реагувати на зміни навколишнього середовища.

Необхідно зазначити, що за допомогою таких структур у світі вирішуються наступні актуальні завдання:

- вдосконалення галузевої структури виробництва і прискорення соціально-економічного розвитку територій з постійним зростанням інноваційної структури або її окремих виробництв з господарчою структурою оточуючого регіону;
- активне застосування у виробництві вітчизняних та зарубіжних науково-технічних розробок і винаходів з подальшим використанням в економіці власної країни та на зовнішньому ринку;

- розвиток експортної бази і збільшення валютних надходжень в результаті більш інтенсивної інтеграції економіки однієї країни в систему міжнародної торгівлі;
- наповнення внутрішнього ринку конкурентноздатними товарами та послугами виробничого і споживчого призначення;
- дослідження нових форм господарювання з пристосуванням до сучасних умов світового ринку;
- практичне навчання місцевих фахівців підходам та методам міжнародного бізнесу.

Для того, щоб обрати найбільш раціональну та ефективну форму організації інноваційної діяльності, необхідно розуміти, що представляє собою те чи інше підприємство інноваційного типу.

В Україні можуть функціонувати такі види підприємств інноваційного характеру:

- інноваційний центр або бізнес-інкубатор;
- технопарк;
- технополіс;
- науковий парк;
- індустриальний парк.

Ці організаційні утворення є головними реципієнтами інвестицій щодо створення, комерціалізації та дифузії інновацій.

За складовою “Інновації” у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2012–2013 рр. Україна займає 71-е місце. Найбільший вплив на підвищення даної позиції в рейтингу, порівняно з попереднім звітним періодом, мали зміни таких показників: якості науково-дослідних інститутів (збільшення на 8 позицій); державні закупівлі новітніх технологій і продукції (збільшення на 15 позицій); наявність вчених та інженерів (збільшення на 26 позицій); кількість патентів, отриманих на 1 млн. осіб населення (збільшення на 20 позицій).

За складовою “Інноваційна спроможність” Україні у рейтингу 2012–2013 рр. втратила 16 позицій, це пов’язано з тим, що підприємства використовують насамперед іноземні технології (шляхом тримання ліцензій), аніж результати вітчизняних розробок та досліджень.

За даними Державної служби з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва за станом на 1 січня 2013 р. в регіонах

України діяло 531 бізнес-центр, 76 бізнес-інкубаторів, 46 технопарків, 535 лізингових центрів, 3031 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 242 фонди підтримки підприємництва (з яких 27 створені за участю Українського фонду підтримки підприємництва).

Інноваційний центр (англ. innovation center) – типова назва бізнес-інкубатора, часто використовується в сполученні з терміном “технологічний центр”. Використання цього терміна вказує на орієнтацію на нові, інноваційні, але не обов’язково технологічні компанії (наприклад, центр зв’язків із громадськістю/реклами). У Німеччині термін “інноваційний центр” використовується як загальне визначення бізнес-інкубаторів, наукових чи технологічних парків і т.д.

Згідно з визначенням Американської національної асоціації бізнес-інкубаторів (National Business Incubation Association, NBIA): “Бізнес-інкубація – це динамічний процес розвитку підприємства. Інкубатори вирощують молоді фірми, допомагаючи їм вижити та розширюватись під час початкового періоду, коли вони є найбільш вразливими. Інкубатори надають практичну допомогу в менеджменті, доступі до фінансування та до найважливіших послуг бізнес- чи технічної підтримки. Більшість також пропонують підприємницьким фірмам спільні офісні послуги, доступ до обладнання, гнучкі умови оренди та приміщення, площу яку можна збільшувати, – все під одним дахом. Головна мета програми бізнес-інкубації – готувати успішних випускників – компанії, які є фінансово самодостатніми та твердо стоять на ногах після випуску з інкубатора, що звичайно трапляється через два чи три роки. Клієнти інкубаторів знаходяться в авангарді розвитку нових та інноваційних технологій – створенні продуктів та послуг, що покращують якість нашого життя – у малому масштабі сьогодні та у значно більшому завтра” (NBIA, 2004).

За визначенням Європейської Комісії: “Бізнес-інкубатор місце, де тільки що створені фірми зосереджені на обмеженому просторі. Його метою є збільшення ймовірності зростання і виживання цих фірм шляхом надання їм будинку зі стандартним устаткуванням (телефакс, комп’ютерне устаткування і т. д.), адміністративної підтримки і набору послуг. Головний акцент робиться на місцевий розвиток і створення робочих місць. Технологічна орієнтація звичайно несуттєва”.

В Україні в нормативно-правових документах не визначено сутність понять “інноваційний центр” та “бізнес-інкубатор”. Зокрема, 28.11.2012 р. скасовано Постанови КМУ від 21.05.2009 р. “Про порядок реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб’єктів малого та середнього підприємництва”, якої визначалась сутність та порядок реєстрації бізнес-інкубаторів.

Перші бізнес-інкубатори з’явилися ще в 50 роки у Великобританії. У США перший бізнес-інкубатор було створено у 1959 р. (“Батавія” у штаті Нью-Йорк). У міжнародній практиці визначають три “покоління” бізнес-інкубаторів.

1. У 1970-х та на початку 1980-х, інкубатори переважно забезпечували обраним фірмам дешеві приміщення та колективні послуги.

2. У 1990-х інкубатори почали отримувати прибуток від додаткових послуг, таких як консультування, тренінги і мережеві/інфраструктурні послуги, та доступу до професійної підтримки і достартового капіталу.

3. З 1998 р., паралельно з’явилась нова модель інкубації, спрямована на мобілізацію інформаційних та комунікаційних технологій, концентрацію лише на високотехнологічних підприємствах та все більше на нематеріальних активах та послугах.

За даними NBIA за станом на жовтень 2012 р. у США створено більше 1250 бізнес-інкубаторів (у 1980 р. – 12), а у світі функціонує більше 7000. Співвідношення успішних компаній і компаній-банкротів складає у звичайних умовах 20:80, а в інкубаторах навпаки – 80:20.

В 1998 р. створено Українську асоціацію бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів (в 2010 р. – члени: 58 юридичних та 110 фізичних осіб, в тому числі 7 іноземних членів) – www.novekolo.info.

Суттєве значення для розвитку бізнес-інкубаторів мала Програма розвитку бізнес-інкубаторів в Україні (ПРБІ), яка здійснювалася в 1997–2001 рр. за фінансової підтримки Агентства з міжнародного розвитку США (USAID). У рамках програми були створені бізнес-інкубатори в Києві та Харкові: дочірнє підприємство МІМ-Київ “Центр розвитку інновацій” (ЦРІ) та Центр розвитку малого бізнесу “Харківські технології” (ЦХТ) в Інституті монокристалів НАН України (м. Харків).

Процес бізнес-інкубації (у практиці ЄС) включає такі етапи (рис. 6.5):

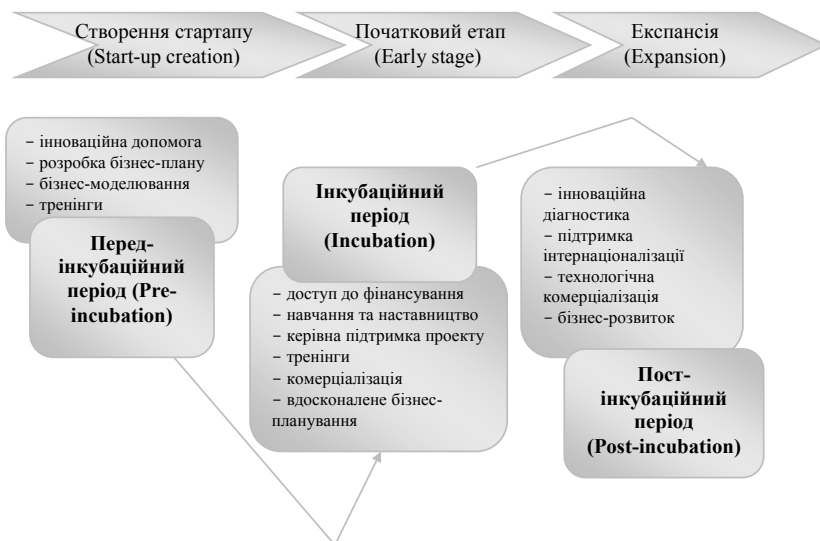

Рис. 6.5. Процес бізнес-інкубації

1. Передінкубаційний (pre-incubation) період пов'язаний з діяльністю щодо підтримки потенційного підприємця в розвитку його бізнес-ідеї, бізнес-моделі, бізнес-плану, в досягненні ефективного стартап-утворення. Як правило, він передбачає першу допомогу щодо ідей, проведення тренінгів та надання прямої індивідуальної допомоги клієнту в написанні бізнес-плану. Інкубатори, які афілійовані з університетами, є преінкубаторами.

2. Інкубаційний (incubation) період стосується руху підприємця від стартапу до стадії зростання, тобто експансії. Типово це є середнім етапом інкубації, який закінчується в перші три роки діяльності нових компаній. У цей період можна сказати чи новий ризикований проект є успішним і це є великим шансом для розвитку до повноцінної фірми. Як правило, на цьому етапі активуються заходи щодо доступу до фінансування проекту, надання послуг індивідуальних тренерів (коучів) та наставників (менторів), а також виконання ролі керівного центру (hosting) та проведення спеціальних тренінгів.

3. Постінкубаційний (post-incubation) період передбачає здійснення заходів з виходу фірми з інкубації, коли настає фаза можливос-

ті розвитку компанії самостійно. На цьому етапі надається допомога щодо комерціалізації інновацій, інтернаціоналізації розвитку тощо.

Як показує аналіз процесу інкубації, основним завданням бізнес-інкубаторів є підтримка розвитку стартап-компаній (англ. startup) – щойно створених компаній, що будують свій бізнес на основі інновацій (рис. 6.6).

Найбільш відомими прикладами стартапів є Google, Apple, PayPal.

В Україні також створюється інфраструктура для розвитку стартапів, зокрема функціонують бізнес-інкубатори стартапів East-Labs (створений компанією East One), Happy Farm, KM Core (створена як еволюція компанії “Квазар-Мікро”), “Львівський Стартап Клуб” (Lviv Start-up Club), StartupLine (блог про стартапи у високотехнологічному бізнесі). Так, в 2012 р. з допомогою інкубатора EastLabs було реалізовано проекти з розвитку таких стартапів як findGuru (сервіс пошуку спортивних секцій, курсів іноземних мов та інших способів самореалізації на основі моделі Collaborative Consumption, коли кожен може поділитися наявними у нього ресур-

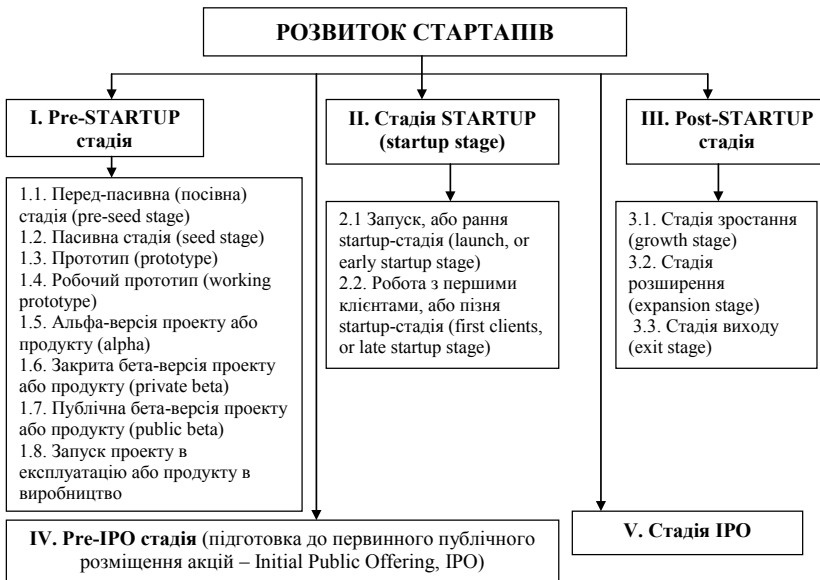

Рис. 6.6. Етапи розвитку стартапів

сами, не створюючи нових), gunfaces (проект, що орієнтований на ринок США щодо відеосервісу, за допомогою якого можна знаходити співрозмовників за загальними інтересами), ActiveGift (проект сервісу, який допомагає обирати правильні подарунки, використовуючи опитування через Facebook тощо).

Технопарк – це вищий рівень технологій, спрямованість насамперед на розвиток нових технологій, у той час як бізнес-інкубатор спрямований на створення підприємств малого та середнього бізнесу з метою комерційної реалізації ідей.

В Україні діяльність технопарків регулюється Законом України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” від 16.07.1999 р. № 991-XIV.

Технологічний парк (технопарк) – юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об’єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції

Спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується для технологічного парку строком на 15 років і діє при виконанні проектів технологічного парку. Свідоцтво про державну реєстрацію проекту технологічного парку видається для реалізації проекту не більш як на 5 років.

Державне сприяння інноваційній діяльності технологічних парків здійснюється шляхом державної фінансової підтримки та цільового субсидіювання проектів технологічних парків.

Державна реєстрація технологічного парку здійснюється Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України (Держінформнауки) (табл. 6.4).

Перший технопарк “Силіконова долина” у США створено ще у 50-х роках для комерціалізації розробок Стенфордського університету (Каліфорнія) з метою розвитку мікроелектроніки у взаємодії з підприємством-лідером у цій галузі “Hewlett Packard”. Засновником технопарку вважають професора Стенфордського університету

Таблиця 6.4

Перелік чинних проектів, що реалізуються за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків, що включені до державного реєстру

№ проекту	Назва проекту технопарку	Виконавець
1	2	3
Технологічний парк “Вуглемаш”		
1.	Створення сучасного промислового комплексу з виробництва мінераловатних виробів на основі новітніх технологій та обладнання	ТОВ “ДАНКО-ІЗОЛ”
Технологічний парк “Інтелектуальні інформаційні технології”		
2.	Розробка і впровадження нової комплексної автоматизованої технології та інформаційно-технічного забезпечення з переробки вторинних сировинних ресурсів, їх повної екологічно чистої утилізації з отриманням корисних продуктів і теплової енергії на основі нового способу високошвидкісного піролізу	ТОВ “ЕКОКО-МІНВЕСТ”
Технологічний парк “Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка”		
3.	Розроблення технології виготовлення, організація промислового випуску високоефективних енергозберігаючих компактних люмінесцентних ламп	ТОВ “Газотрон-Люкс”
4.	Розробка та створення промислової технології виробництва оптоелектронних приладів на основі з’єднань АЗВ5”	ЗАТ “Науково-виробничий концерн “Наука”, м. Київ
5.	Організація в Україні гнучкого автоматизованого виробництва електронних виробів (телевізорів з новим типом кінескопів, МП-3-плеєрів, офісних терміналів)	ЗАТ “Інтелектуальні технології - ІТ”
Технологічний парк		
6.	Розробка і впровадження у виробництво нової техніки та технологій спеціалізованих рослинних жирів з новими функціональними властивостями	ТОВ
7.	Створення новітнього устаткування та розробка технології маловитратного виробництва титану, інших спеціальних металів і сплавів на основі вакуумної електронно-променевої плавки	ТОВ <Міжнародна компанія “АНТАРЕС”
8.	Розроблення і введення цифрової комутаційної системи технологічного та спеціального зв’язку (Ф-1500)	ЗАТ
9.	Розробка і впровадження у виробництво технології зі збагачення залізовмісних відходів гірничо-металургійних підприємств з одержанням концентрату	ТОВ “Науково-виробниче підприємство “Гонга-Технологія”
10.	Створення та освоєння серійного виробництва газопаротурбінних установок “ВОДОЛІЙ” потужністю 4 - 25 МВт для виробництва механічної, електричної та теплової енергії	ДП “НВК газотурбобудування “Зоря”-“Машпроект”

Таблиця 6.4

Технологічний парк “Інститут монокристалів”		
1	2	3
11.	Розробка технології, організація виробництва та випуск багатошарових ресурсозберігаючих широкоформатних коекструзійних плівок та термостабілізованих пакувальних матеріалів	ВАТ “Укрпластик”
12.	Розробка енергозберігаючих високоефективних мікрохвильових технологій та обладнання для концентрування і зневоднення рідин та знезараження речовин, матеріалів, виробів і організація дослідно-промислового виробництва	ЗАТ “Технологічний парк “Інститут монокристалів”
13.	Розробка та впровадження у виробництво нових імпортозаміщуючих готових лікарських засобів	ВАТ “Фармак”
Технологічний парк “Інститут електрозварювання ім. Є.О.Патона”		
14.	Розробка синергетичних агломерованих флюсів, технології їх виготовлення та організація промислового виробництва	ВАТ “Запоріжсклофлюс”
Технологічний парк “Інститут технічної теплофізики”		
15.	Ліквідація загазованості та запобігання загостренню екологічної ситуації в м. Бориславі шляхом запровадження дослідно-промислових установок утилізації газів, що викидаються в атмосферу, з використанням природоохоронних та ресурсозберігаючих технологій	ТОВ Наукowo-виробнича компанія “Східно Європейський Енергетичний Союз”
Технологічний парк “Яворів”		
16.	Методи і геоінформаційні технології дистанційного моніторингу природних ресурсів України	Національний університет “Львівська політехніка”, ПП “Земсервіс”
Технологічний парк “Текстиль”		
17.	Розробка та впровадження новітніх технологій виробництва та обробки технічних тканин з наданням покращених фізико-механічних властивостей для подальшого виготовлення якісних гумовотехнічних виробів	ТОВ “Корпорація “Туматекс”

Фредеріка Термана. Протягом 80-90-х років ХХ ст. 130 тис. працівників технопарку створили понад 200 тис. зразків нової продукції. Венчурні вкладення тут зросли з \$2 млрд. у 1991 р. до \$68,8 млрд. у 2001-му. “Силіконова долина”, що є фактично науково-промисловою агломерацією, нині найбільший у світі технопарк: тут у науково-виробничій сфері зайнято понад 2,5 млн. працівників. Для порівняння: у Європі наймасштабніший євротехнопарк “Софія-Ан-

типоліс”, розташований на півдні Франції, зосередив приблизно у 1200 компаніях лише 24 тис. науковців та інженерів.

Створений у 1959 р. у Північній Кароліні технопарк “Дослідницький трикутник” (“Research Triangle Park”), розташований на площі 2800 га, об’єднує понад 130 компаній і забезпечує 37 тис. робочих місць.

Середній американський технопарк має близько 55 га землі, будинок площею до 20 тис. м², 12 компаній-орендарів із 300 службовцями, бюджет майже \$ 1,5 млн.

Однією з особливостей американських технопарків є їхній тісний зв’язок з університетами і державними дослідницькими центрами. При цьому використовуються декілька моделей взаємовідносин, коли університети створюють технопарк як свій внутрішній структурний підрозділ, як самостійну структуру, як спільне підприємство разом із державною (урядовою) структурою, підписують контракти з виконавцями інноваційних проектів.

У Європі технопарки з’явилися на початку 70-х років. Першими з них були дослідницький парк Університету Херіот-Уатт в Единбурзі, науковий парк Триніті-коледжу в Кембриджі (Велика Британія), Левен-ла-Нев у Бельгії, “Софія-Антиполіс” у Ніцці і ЗІРСТ у Греноблі (Франція).

Як правило, кожен технопарк включає в себе бізнес-інкубатор, тобто будівлю або кілька будівель, де протягом обмеженого строку (від 2 до 5 років) орендують приміщення новостворені малі підприємства. За цей час фірма має пристосуватися до ринкових умов і покинути інкубатор, перейшовши в більш просторі приміщення технопарку, або за його межами.

Технопарки, на відміну від бізнес-інкубаторів, пропонують в оренду площі на необмежений строк і спрямовані передусім на впровадження нових технологій. Подальший розвиток технопарку приводить до виникнення технополісу.

“Технополіс” є ширшим поняттям, ніж “технопарк”. Так, технополіси – це територія, що має особливий статус і пільговий режим. Вони мають розвинуту наукову, виробничу і соціальну інфраструктуру і сферу обслуговування, що охоплює територію окремого

міста, в економіці якого головну роль відіграють дослідницькі і технологічні центри та виробництва. У їх складі можуть функціонувати бізнес-інкубатори, технопарки, наукові парки тощо.

В Японії за підтримки уряду з 1984 р. активно реалізується довгострокова програма “Технополіс” зі створення в малих містах країни 26 зон новітніх технологій, метою діяльності яких є вихід економіки на черговий щабель технологічного піднесення, а також стимулювання соціально-економічного розвитку периферійних префектур. Серед цих структур домінує технополіс Цукуба, який створено на початку 70-х років на базі добре спланованої акції одночасного “трансплантування” найкращих наукових центрів країни до єдиного субрегіону. Він включає в себе 3 технопарки, близько 50 державних НДІ, на які припадає майже половина Національного бюджету на НДР. Подібною є структура технополіса й у Кіото.

Для створення технополісів корисним може бути досвід Росії з організації інноваційної діяльності наукоградів (з 1999 р.) центрів колишнього військово-промислового комплексу СРСР, що є муніципальними утвореннями з містоутворюючими науково-виробничими комплексами (по суті – аналогами технополісів). Головними їх завданнями наразі є розвиток інновацій, переозброєння промисловості, підвищення добробуту населення (Жуковський, Бійск). Найбільш відомим технополісом в Росії є Сколково.

Відповідно до вітчизняного законодавства технополіс є типом спеціальних економічних зон, тобто частиною території України, на якій встановлено спеціальний правовий режим господарської діяльності, особливий порядок застосування та дії законодавства України.

З 2010 р. в Україні мають право функціонувати наукові парки (Закон України “Про наукові парки” від 25.06.2009 р. № 1562-VI)

Науковий парк – юридична особа, що створюється з ініціати-ви вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об’єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку.

Проект наукового парку – пакет документів, що визначає процедуру і комплекс необхідних заходів щодо розроблення, створення та реалізації інноваційного продукту чи інноваційної продукції і

містить дані про матеріально-технічні, фінансові, кадрові ресурси, необхідні для виконання проекту.

Основними функціями наукового парку такі:

- створення нових видів інноваційного продукту, здійснення заходів щодо їх комерціалізації, організація та забезпечення виробництва наукоємної, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної продукції;
- інформаційно-методичне, правове та консалтингове забезпечення засновників і партнерів наукового парку, надання патентно-ліцензійної допомоги;
- сприяння розвитку та підтримка малого інноваційного підприємства;
- залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва тощо.

Строк реалізації проекту наукового парку не може перевищувати 7 років з дня його державної реєстрації.

Розроблення і реалізація проектів наукового парку здійснюються за рахунок коштів наукового парку і його партнерів (не потребують державної реєстрації) та/або за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів (потребують державної реєстрації).

У 2012 р. в Україні передбачено створення індустріальних парків (Закон України “Про індустріальні парки” від 21.06.2012 р. № 5018-VI).

Індустріальний (промисловий) парк – визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій.

Ініціатором створення індустріального парку може бути орган державної влади або місцевого самоврядування (при створенні парку на землі державної або комунальної власності), а також юридична або фізична особа власник чи орендар земельної ділянки, яка може бути використана та пропонується ним для створення індустріального парку.

Роботу індустріального парку організовує керуюча компанія, яка підписує з ініціаторами договір про створення та функціонування індустріального парку.

Площа земельної ділянки або сукупна площа суміжних земельних ділянок індустріального парку має становити не менше 15 га та не більше 700 га. Термін функціонування парку не повинен бути менше 30 років.

Важливим видом організації інноваційної діяльності в територіальному аспекті є впровадження інноваційних кластерів.

На сьогодні майже всі країни Європейського Союзу реалізують національні чи регіональні програми кластеризації відповідно до рішення Лісабонського саміту Європейського Союзу, який відбувся в 2000 р. Про важливість розвитку кластерів для європейської економіки свідчить той факт, що в липні 2006 р. схвалено “Маніфест кластеризації в країнах Європейського Союзу”, а 21 січня 2008 р. у м. Стокгольм у рамках Європейської президентської конференції з інновацій та кластерів було прийнято “Європейський кластерний Меморандум”.

Інноваційний кластер – галузево-територіальна цілісна система підприємств і організацій з виробництва готового інноваційного продукту, що охоплює весь інноваційний ланцюжок від розвитку фундаментальної наукової ідеї до виробництва та дистрибуції готової продукції.

Стимулювання процесу формування інноваційних кластерів є необхідною складовою регіональної економічної політики.

Так, кластери інноваційної діяльності забезпечують:

- створення особливої форми сукупного інноваційного продукту, що концентрує різноманітні наукові і технологічні винаходи;
- прискорення поширення нових продуктів через мережу ділових взаємозв’язків, оскільки продукт створюється зусиллями декількох фірм або дослідницьких інститутів;
- використання переваги внутріфірмової координації та ринкового механізму для швидшого і ефективного освоєння нових знань;
- зниження сукупних витрат на дослідження й розробку нововведень із наступною їхньою комерціалізацією за раху-

нок високої ефективності виробничо-технологічної структури кластера;

- формування чіткої системи поширення нових знань, технологій і інновацій, а не спонтанна концентрація різноманітних технологічних винаходів;
- прискорення трансформації винаходів в інновації, а інновацій – у конкурентні переваги.

Відомий фахівець у сфері дослідження конкуренції М. Портер відзначає три додаткових можливості кластерів для підвищення конкурентноздатності:

- підвищення продуктивності праці компанії, що працює у кластері;
- керування напрямом та прискоренням інновацій у сфері кластера;
- стимулювання утворення нового бізнесу у середині кластера.

У 2009 р. прийнято постанову Національної Академії наук України “Про формування та функціонування інноваційних кластерів в Україні”. Згідно з цим документом інноваційні кластери як тип інноваційної структури можуть бути двох видів:

1) вид А – це юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що створена відповідно до законодавства;

2) вид Б – група юридичних осіб, яка діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об’єднання вкладів її учасників, з визначеними галуззю діяльності та типом функціонування, орієнтованими на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції.

Передбачається формування та функціонування інноваційних кластерів в Україні на двох рівнях:

- верхній рівень – національні інноваційні кластери (вид Б);
- нижній рівень – виробничі інноваційні кластери.

Національний інноваційний кластер може забезпечувати реалізацію стратегічного пріоритетного напрямку інноваційної діяльності загалом і певної його частини.

Виробничий інноваційний кластер є типом інноваційної структури будь-якого виду, що формується з метою виконання розробле-

ної національним інноваційним кластером та затвердженої в установленому порядку Кабінетом Міністрів України стратегії реалізації відповідного стратегічного пріоритетного напрямку інноваційної діяльності або його частини.

Незаперечним лідером кластеризації в Україні є Хмельницька область, на території якої функціонують швейний, будівельний, харчовий, туристичний, продовольчий кластери і кластер зеленого туризму. Слід зазначити, що вони створені за сприяння, у тому числі і фінансового, Хмельницької обласної громадської організації Асоціація “Поділля Перший”, яка була зареєстрована як громадська організація в липні 1998 р. З 1999 р., на базі Асоціації створений та постійно працює Центр Соціально-Економічних Досліджень Подільського регіону.

В Автономній Республіці Крим у межах м. Севастополь формується мега-кластер “Севастополь”.

Крім того, в межах Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей здійснюється кластерний аналіз лісового сектору Карпатського регіону. В багатьох областях одним з інструментів стимулювання розвитку регіонів є передбачення у стратегіях регіонального розвитку областей пункту щодо можливості формування кластерів.

Очевидно, що подальше становлення і розвиток мережі бізнес-інкубаторів, наукових і технологічних парків в Україні буде визначатися як об’єктивними труднощами перехідного до ринкових умов господарювання періоду, так і національними особливостями реалізованої економічної моделі стимулювання інновацій.

Інноваційні фірми, орієнтовані на життєвий цикл продукту. Російський дослідник А. В. Юданов розглядає чотири типи інноваційних фірм (типу стратегій) залежно від цілей та етапів життєвого циклу продуктів, на яких вони спеціалізуються. До них належать: експлеренти, пацієнти, віолейти і комутанти. Будучи, як правило, дочірніми фірмами великих компаній, вони існують за рахунок засобів венчурного капіталу і здійснюють чітко визначений вид діяльності.

Експлеренти – це фірми, що спеціалізуються на створенні нових продуктів і радикальних нововведень, які ведуть до довгострокової переваги над конкурентами.

Цим фірмам властива піонерська стратегія, спрямована на створення нових ринкових ніш і корінне перетворення старих сегментів ринку. Вони займаються просуванням нововведень на ринок, що веде до посилення ринкових позицій фактору дуже бажаного для будь-якого суб'єкта господарювання. Фірми-експлеренти не прибуткові, працюють „в околицях” етапу максимальної винахідницької активності з початку випуску продукції. Вони створюють умови для науково-технічних зрушень у сучасній західній економіці.

Експлеренти, як і венчурні фірми невеликі, за розмірами і перед ними виникає проблема обсягу виробництва, коли приваблива для ринку новинка вже створена. Ці фірми є двигунами науково-технічного прогресу, хоча самі мають високий ступінь ризику при самостійній роботі. У 85 випадках з 100 вони зазнають краху. Проте 15%, що залишилися, мають значний технічний і фінансовий успіх. Для цього фірма-експлерент укладає альянс із великою компанією, тому що не може самостійно тиражувати нововведення, що зарекомендували себе. Зволікання ж з тиражуванням загрожує появою копій чи аналогів. Союз з могутньою фірмою (навіть за умови поглинання і підпорядкування) дозволяє домогтися вигідних умов і навіть збереження відомої автономії. Вибір такого партнера залежить від специфіки споживача. Гасло експлерентних фірм: “Краще і дешевше, якщо вийде”.

Кризи при виникненні експлерентів, як правило, незначно впливають на загальну ринкову ситуацію в окремій країні чи в окремому регіоні. Це пов'язане з тим, що ці фірми здебільшого нечисленні за персоналом, їх ринкові позиції незначні, вони готові до невдачі. У багатьох країнах існує державна підтримка таких фірм (мале підприємство), тому що вони є важливою сферою підприємницької активності в галузі інновацій, реагування на зміни потреб і попиту.

У зв'язку з тим, що ці фірми невеликі за кількістю зайнятих і часто безприбуткові, особливо на початку своєї діяльності, вони не можуть містити окрему структурну одиницю, що спеціалізується на прогнозуванні запобігання і мінімізації втрат від кризи. Тому менеджери експлерентних фірм повинні володіти азами прогнозування, теорії криз і бути економічно грамотними.

Фірми-експлеренти вступають у партнерські відносини з фірмами-віолентами, фірмами-патієнтами та фірмами-комутантами і можуть при необхідності перетворюватися в них.

Пацієнти – фірми, що працюють на вузький сегмент ринку і задовольняють специфічні, зростаючі чи сформовані під дією моди, реклами чи будь-яких інших засобів вимоги покупця. Вони діють на етапах зростання випуску продукції і на стадії падіння винахідницької активності. Їхня науково-технічна політика вимагає прийняття рішень про терміни постановки на виробництво і зняття з нього продукції, проведення чи припинення розробок на рівні винаходів, про доцільність продажу і покупки ліцензій тощо. Прибуток цих фірм очевидний, але й велика ймовірність неправильного рішення, ризику. На цьому етапі також існує небезпека кризи. Але вона непомітна, тому що внутрішній розвиток характеризується стійкими тенденціями. Фірмам переважно загрожують зовнішні причини, зовнішні цикли розвитку економіки чи політичні причини.

Свої дорогі і високоякісні товари пацієнти адресують тим, кого не влаштовує звичайна продукція. Їхній девіз: “Дорого, зате добре”. Ці фірми називають також “хитрими лисицями” економіки за їхнє прагнення ухилитися від відкритої конкуренції з ведучими корпораціями і вишукувати недоступні для них сфери діяльності.

Водночас особливість розвитку пацієнтів полягає в тім, що вони вкрай агресивні у своїх діях і не завжди звертають належну увагу на зовнішнє середовище. Це пов’язано з тим, що пацієнтам необхідно захопити певну нішу ринку і довести свою заможність. Ці фірми з погляду вирішення питань із запобігання криз найбільше важко керовані. У таких фірмах доцільно мати інноваційного менеджера, головна мета якого знизити ризик у життєдіяльності фірми і створити комфортні умови для співробітників.

Віоленти – це фірми з “силовою стратегією”, що діють у сфері великого стандартного бізнесу. Це фірми з великим капіталом, високим рівнем освоєної технології, вони займаються багатосерійним і масовим випуском виробів. Віоленти працюють в околиці максимуму випуску продукції виробництвом і орієнтовані на задоволення попиту широкого кола споживачів, що пред’являють “середні за-

пити” до якості і цін, що задовольняються середнім рівнем. Їхній девіз: “Дешево, але пристойно”.

Після досягнення визначеної межі (наприклад, фірма вже затвердилася на ринку, наявні достатні технологічні і фінансові можливості) фірма, як правило, приймає рішення про здійснення подальшого розвитку у вигляді освоєння нових ринків збуту, організації нового виробництва, стратегічних розробок технології тощо.

Життєдіяльність фірм на стадії віолента докладно досліджена швейцарським вченим Х. Фрізенвінкелем. Досліджуючи діяльність великих фармацевтичних компаній, він виділив три типи крупних корпорацій, які назвав “гордими левами”, „могутніми слонами” і „неповороткими бегемотами”.

Деякі групи великих віолентів, незважаючи на свої розміри, не втрачають здатності до швидкого зростання. Вони динамічні і дають найбільш яскраві приклади агресивної конкуренції у верхньому ешелоні (їхній стан визначається як стан “гордого лева”). Особливості їхньої позиції на ринку часто пов’язані з володінням технологічними й організаційними перевагами в конкретній галузі виробництва й економічної діяльності. Прагнення цілком використовувати вигоди часто змушує ці фірми виступати порушниками спокою, робить їх мінімально зацікавленими в співробітництві з іншими гігантами.

У процесі розвитку компанії нерідко втрачають колишній динамізм, знаходячи натомість стійку стабільність (їхнє становище називають позицією “могутнього слона”). Остання забезпечується переважно трьома факторами: великими розмірами, диверсифікацією, наявністю широкої міжнародної мережі філій. В умовах жорстокої конкуренції важко залишатися постійно першим у створенні нововведень, але широке в асортиментному і географічному відношенні охоплення ринку дозволяє стати менш залежним від результату конкурентної гонитви.

“Неповороткий бегемот”. Зберігаючи гігантський оборот, корпорації поступово втрачають здатність вирішувати серйозні проблеми, а то й починають приносити збитки.

Комутанти фірми, що здійснюють середній і дрібний бізнес, що орієнтується на задоволення конкретних місцево-національних потреб.

Вони індивідуалізують підхід до клієнта, але на базі використання досягнень фірм-віолентів.

Їхнє основне завдання полягає в підвищенні споживчої цінності товару не за рахунок надвисокої якості, а за рахунок задоволення невеликих за обсягом потреб клієнтів, тобто індивідуалізації послуги. “Ви доплачуєте за те, що я вирішую ВАШІ проблеми”, гасло комутантів.

Ці компанії одержати назву “сірих мишей” за те, що вони готові використовувати будь-яку можливість із задоволення будь-яких індивідуальних потреб споживача. Підвищена гнучкість комутантів дозволяє виживати й утримувати свої позиції в складній конкурентній боротьбі. При цьому структура фірми має тенденцію до спрощення.

Комутанти працюють на етапі падіння випуску продукції. Їхня політика вимагає ухвалення рішення про ступінь технологічного освоєння виробів, доцільності зміни в них відповідно до вимог специфічних потреб.

Інноваційний менеджер зобов’язаний дуже тонко розбиратися в специфіці покупця і вірогідно передбачати можливі запити споживача, враховувати їх і успішно реалізовувати на практиці.

§ 3. Державна інноваційна політика

Згідно з вимогами часу, основою стратегічного курсу розвитку України, її визначальними пріоритетами мають стати розроблення й реалізація державної політики, спрямованої на структурну модернізацію господарського комплексу, як найшвидший його перехід на інноваційний шлях розвитку і становлення України як високотехнологічної держави. У Посланні Президента до Верховної Ради України “Європейський вибір” підкреслюється, що “стимулювання науково-технологічного розвитку, реалізація структурно-інноваційної стратегії має бути однією з визначальних цілей уряду, Верховної Ради, органів виконавчої та представницької влади на місцях”, а також, “держава може стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником і організатором досліджень і розробок на найбільш сучасних напрямках науково-технічного прогресу”. Отже, пріоритет інноваційного розвитку національної економіки й активна роль держави в процесі структурних перетворень визначені на державному

рівні. Інноваційний розвиток наразі стає не лише “національною економічною ідеєю, але й тактикою державної й гуманітарної політики”.

Державна інноваційна політика полягає у створенні соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентноздатної продукції.

Основним завданням держави є сприяння побудові ефективної інноваційної системи.

Інноваційні процеси та пов’язані з ними трансформації відбуваються завдяки функціонуванню сукупності організацій та інститутів, які здійснюють розробку, впровадження чи використання і комерціалізацію інноваційних продуктів та забезпечують успішну реалізацію інноваційних проектів на кожній їх стадії. У їхній єдності та взаємозв’язку з урахуванням правових, фінансових, організаційних та соціальних аспектів вони утворюють структуру, що отримала назву національної інноваційної системи.

Розробкою змісту цього поняття займається економічна наука, в межах якої вже склалися різні підходи до її визначення. Нею інноваційна система розглядається як комплекс економічно взаємодіючих наукових та інноваційних елементів й інституційних структур соціально-економічної системи, які забезпечують господарський розвиток та зростання якості життя населення на базі знань і нововведень шляхом генерування, інвестування та практичного застосування результатів інноваційної діяльності

Національна інноваційна система, будучи категорією системного порядку, характеризується структурованістю, цілісністю, відособленістю, підпорядкуванням загальній цілі стимулювання, забезпечення та поширення інноваційних трансформацій. Системний характер поняття національної інноваційної системи означає, що технологічний розвиток розглядається не у вигляді односторонніх спрямованих причинно-наслідкових зв’язків, що ведуть від науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт до інновацій, а й як процес взаємодії та зворотних зв’язків між всім комплексом

економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших факторів, які визначають створення інновацій.

Національна інноваційна система не просто охоплює сферу, яка генерує нові знання та доводить їх до стану практичного застосування чи впровадження, а й виступає механізмом реалізації інтелектуального капіталу держави. Більше того, вона утворює структуру, яка безпосередньо забезпечує протікання інноваційних процесів. Це означає обумовленість ступеня впровадження в межах національної економіки країни інноваційної моделі розвитку ефективністю функціонування національної інноваційної системи. Будучи прямо пов'язаною з творчою інтелектуальною діяльністю, якій властиві свобода та непередбачуваність (хоча й очікуваність) результатів, робота національної інноваційної системи значною мірою здійснюється на засадах саморегулювання, а тому одночасно із зазначеними аспектами її розглядають і як структуру управління інноваційними процесами.

Таким чином, національна інноваційна система, з одного боку, є генератором нових знань та виконує трансформаційну функцію – забезпечує їх доведення до стану інноваційних продуктів та інновацій, а з іншого – нею самостійно визначаються напрямки інноваційних процесів, активність та результативність інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

У 2009 р. Кабінет міністрів України схвалив Концепцію розвитку національної інноваційної системи (строк її реалізації до 2025 р.)

Національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу.

Національна інноваційна система включає такі підсистеми (рис. 6.7):

- державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

Рис. 6.7. Структура національної інноваційної системи

- освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;
- генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;
- інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;
- виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

Метою розвитку національної інноваційної системи є створення умов для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників шляхом технологічної модернізації національної економіки, підвищення рівня їх інноваційної активності, виробництва інноваційної продукції, застосування передових технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини та забезпечення стабільного економічного зростання.

На думку Ю. С. Атаманової, зміст інноваційної функції держави полягає в діяльності держави щодо стимулювання інноваційної діяльності, планування її результатів та контролю за діяльністю суб'єктів господарювання зі створення, комерціалізації, впровадження (використання) інноваційних продуктів як інновацій та випуску на їх основі нової продукції або застосування нових технологій.

Держава регулює інноваційну діяльність відповідно до ч. 1 ст. 328 Господарського кодексу України шляхом:

- 1) визначення інноваційної діяльності як необхідної складової інвестиційної та структурно-галузевої політики; формування і забезпечення реалізації інноваційних програм та цільових проектів;
- 2) створення економічних, правових та організаційних умов для забезпечення державного регулювання інноваційної діяльності;
- 3) створення та сприяння розвитку інфраструктури інноваційної діяльності.

Згідно із Законом України “Про інноваційну діяльність”, головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Держава повинна створювати сприятливі умови для інноваційної діяльності, формуючи єдині цивілізовані правила й механізми, що сприяють розвитку всіх суб'єктів інноваційної сфери. Основні принципи та напрями регулювання інноваційної діяльності представлені в табл. 6.5.

Таблиця 6.5

**Основні напрями та принципи державного регулювання
інноваційної діяльності**

Принципи	Напрями
Формування відповідної нормативно-правової бази	Формування портфелю державних замовлень на здійснення науково-дослідних робіт
Ефективне використання ринкових механізмів	Формування, раціональне розміщення, ефективне управління інноваційним потенціалом
Збереження і розвиток інноваційного потенціалу	Створення сприятливого клімату для залучення інвестиційних ресурсів в інноваційну сферу, координація інноваційної діяльності
Підтримка міжнародної науково-технологічної кооперації	Створення правової бази інноваційних процесів
Розвиток інноваційної інфраструктури	Кадрове забезпечення інноваційної діяльності шляхом створення відповідних програм навчання в державних навчальних закладах
Інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності	Формування відповідної інноваційної інфраструктури
Сприяння підготовці відповідних кадрів	Регулювання міжнародних аспектів інноваційної діяльності шляхом визначення загально-економічної та наукової стратегії
Втілення інноваційної моделі розвитку економіки	Фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетних коштів і коштів спеціальних фондів
Визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку	Підтримка науки і формування малого інноваційного підприємництва

Сучасна нормативно-правова база (законои, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів.

Зокрема, національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України, Господарського кодексу, Закону України “Про інноваційну діяльність”, Закону України “Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні”, Закону України “Про інвестиційну діяльність”, Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та

організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Вихідні правові передумови державної інноваційної політики закладено в Конституції України. Ст. 54 гарантує громадянам свободу наукової і технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. У цій самій статті визначено, що держава сприяє розвиткові науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

У Законі України “Про інноваційну діяльність” закріплені повноваження органів державного регулювання інноваційної діяльності: ст. 7 – Верховної ради України, Верховної Ради Автономної республіки Крим та органів місцевого самоврядування; ст. 8 – Кабінету Міністрів України; ст. 9 спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності та інших центральних органів виконавчої влади; ст. 10 – Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування.

Проведена наприкінці 2010 р. адміністративна реформа змінила систему центральних органів виконавчої влади, у тому числі у сфері науки та інновацій. У результаті на початку 2011 р. сформувалась система державних органів регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності наведена на рис. 6.8.

Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності є Державне агентство України з інвестицій та інновацій (Держінвестицій), діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Першого віце-прем'єр-міністра України. До основних завдань Держінвестицій належить: участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері інвестицій та інноваційної діяльності та створення національної інноваційної системи для забезпечення проведення ефективної державної інноваційної політики, координація роботи центральних органів виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності (постанова Кабінету Міністрів України “ від 16 трав-

Рис. 6.8. Основні органи регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні

ня 2007 р. № 749 “Деякі питання Державного агентства України з інвестицій та інновацій”).

Головною проблемою державної інноваційної політики є формування та забезпечення реалізації її пріоритетів як головних та найважливіших напрямів системної діяльності.

Державні пріоритети інноваційної діяльності викладені в Законі України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, що визначає правові, економічні й організаційні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні.

Цим документом передбачено два види пріоритетних напрямів в інноваційній сфері:

- стратегічні пріоритетні напрями, які затверджуються Верховною Радою України на період до 10 років;
- середньострокові пріоритетні напрями визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних напрямів. Ці напрями можуть бути загальнодержавного, галузевого та регіонального рівнів.

Стратегічними пріоритетними напрямами на 2011–2021 роки такі:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Для реалізації середньострокових пріоритетних напрямів державою запроваджуються заходи щодо:

1) розвитку інноваційної інфраструктури;

2) першочергового розгляду заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямам загальнодержавного рівня;

3) різних видів фінансування інновацій.

Здійснення моніторингу реалізації пріоритетних напрямів покладено на Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, яке, починаючи з 2013 р., має щорічно по-

давати результати проведення моніторингу Міністерству освіти і науки для інформування до 15 червня кожного року Кабінету Міністрів України.

З метою забезпечення реалізації стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності Кабінетом Міністрів України було розроблено та затверджено середньострокові пріоритети інноваційної діяльності загальнодержавного та галузевого рівнів, деталізовані у відповідних постановах.

Розвиток найважливіших напрямів інноваційної діяльності у промисловості має забезпечуватися завдяки реалізації відповідних державних програм. На сьогодні в Україні реалізовується декілька державних програм у сфері інноваційного розвитку промислового сектору, які викладено у табл. 6.5.

Таблиця 6.5

**Державні програми у сфері інноваційного розвитку
промислового сектору**

Назва програми	Документ, яким затверджено програму	Термін виконання програми
Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій	Закон України № 1676-IV від 09.04.2004 р.	2005–2013 рр.
Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні	Постанова КМУ № 389 від 02.02.2011 р.	2011–2015 рр.
Державна цільова економічна програма “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009–2013 рр.	Постанова КМУ № 447 від 14.05.2008 р.	2009–2013 рр.
Державна цільова науково-технічна програма розроблення новітніх технологій створення вітчизняних лікарських засобів для забезпечення охорони здоров’я людини та задоволення потреб ветеринарної медицини на 2011 – 2015 рр.	Постанова КМУ № 725 від 22.06.2011 р.	2011–2015 рр.
Державна цільова науково-технічна програма “Нанотехнології та наноматеріали” на 2010–2014 рр.	Постанова КМУ № 1231 від 28.10.2009 р.	2010–2014 рр.

У 2011 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено розроблену Міністерством економічного розвитку і торгівлі Програму розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, у якій зроблено акцент на розробці та реалізації інвестиційних та інноваційних проектів, визначено критерії відбору таких проектів та форми державної підтримки їхньої реалізації.

Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України веде Державний реєстр інноваційних проектів, які можуть претендувати на державну підтримку. На сьогодні перелік чинних інноваційних проектів налічує 16 проектів у галузі машинобудування, АПК та хімічної промисловості (табл. 6.6).

Під загрозою через відсутність державного фінансування опинилося виконання заходів Державної цільової науково-технічної програми розроблення новітніх технологій створення вітчизняних лікарських засобів для забезпечення охорони здоров'я людини та задоволення потреб ветеринарної медицини на 2011–2015 рр., затвердженої у 2011 р. За інформацією Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України, яке є державним замовником програми, виконання завдань та заходів не здійснювалось у зв'язку з відсутністю на зазначені цілі коштів державного бюджету. Відповідно до паспорта бюджетної програми у державному бюджеті на 2012 р. для Держінформнауки було передбачено кошти на виконання заходів програми в обсязі 1100,0 тис. грн, проте фактичне фінансування за станом на 01.07.2012 р. не здійснювалось.

Таким чином, реалізація державних програм у сфері інноваційної діяльності у промисловості унеможлиблюється через відсутність державного фінансування та ефективних механізмів залучення коштів приватних інвесторів.

В Україні була розроблена “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів”. Стратегія складається з аналітичної та безпосередньо стратегічної частин. У першій частині сформульовано системну соціально-економічну проблему, що вирішується Стратегією. Ця проблема спроектована на існуючий стан інноваційного розвитку України у порів'янні з основними мегатрендами інноваційного розвитку світової

Таблиця 6.6

**Перелік чинних інноваційних проектів,
що включені до державного реєстру**

№ з/п	Назва інноваційного проекту	Виконавець проекту (Код згідно з ЄД-РПОУ)	Термін виконання проекту	№ свідоцтва, дата видачі	Дата закінчення дії свідоцтва
1	2	3	4	5	6
1	Розробка і впровадження у серійне виробництво телевізорів кольорового зображення з екраном на рідкокристалічних (LCD) панелях	ДП "Новатор", м. Хмельницький (22987900)	Квітень 2007 Квітень 2009	000009 18 червня 2007 р.	18 червня 2014 р.
2	Виробництво технологічного комплексу для агропромислового комплексу	ВАТ "ТО-ДАК", м. Київ (14307340)	Червень 2007 Червень 2009	000010 18 червня 2007 р.	18 червня 2014 р.
3	Виготовлення дослідно-промислової партії з трьох газотурбінних установок ГТУ-8 з елементами модернізації за результатами промислових випробувань	ТОВ "НТЦ" АЛВІГО", м. Київ	Січень 2007 Червень 2008	000001 03 серпня 2007 р.	03 серпня 2014 р.
4	Створення вертикально інтегрованої структури із замкнутим циклом виробництва м'яса свинини	ЗАТ "АПК-ІНВЕСТ", м. Донецьк	Січень 2007 Грудень 2010	000003 03 серпня 2007 р.	03 серпня 2014 р.
5	Організація серійного виробництва агрегатів гідравлічної паливної системи літака АН-148	ДП "ХМЗ"ФЕД", м. Харків	Січень 2006 Грудень 2010	000004 03 серпня 2007 р.	03 серпня 2014 р.
6	Організація виробництва голкопробивних нетканних матеріалів торгової марки "НИКОТЕС"	ТОВ ВТФ "Велам" м. Миколаїв	Вересень 2006 Грудень 2011	000002 03 серпня 2007 р.	03 серпня 2014 р.
7	Організація серійного виробництва апарату штучна нирка "Полиеферент" - пристрій для пан еферентної детоксикації крові і перитонеального лаважа ПЕДК - 01 ТУ У 33.1-32730966-001:2005	ТОВ "Перспективні медичні технології" м. Одеса	Жовтень 2007 Жовтень 2010	000006 02 жовтня 2007 р.	02 жовтня 2014 р.
8	Створення виробництва вітчизняних малолітражних дизельних двигунів серії ДТ із залученням державних інвестиційних ресурсів	ДП "Завод ім. В.О. Малишева", м. Харків	Жовтень 2007 Грудень 2010	000005 09 жовтня 2007 р.	09 жовтня 2014 р.
9	Розробка малогабаритної гідроакустичної станції освітлення підводної обстановки для оснащення малих та надмалих кораблів та суден (шифр Хорол)	Київський державний науково-дослідний інститут гідроприладів м.Київ	2007р-2011р.	000011 17 грудня 2007р.	17 грудня 2014р.
10	Розробка та організація промислового випуску полімерних термоусадкових селективних багаточарових плівок та пакетів для дозрівання та збереження твердих сирів	ЗАТ "ПентоПак" Київська обл. м. Бориспіль	квітень 2007р по березень 2012	000013 17 грудня 2007р.	17 грудня 2014р.

Продовження табл. 6.6

1	2	3	4	5	6
11	Організація виробництва стінових дрібно штучних блоків з неавтоклавного пористого бетону низької густини з підвищеними характеристиками по теплопровідності та водопоглиненню	Бердичівський завод енергозберігаючих будівельних матеріалів м Бердичів Житомирська обл.	липень 2007р по червень 2012р	000012 17 грудня 2007р.	17 грудня 2014р.
12	Серійне виробництво сучасних тролейбусів ПМЗ Т2, Е186, автобусів А186 та їх модифікацій Е186-01 і А186-01	Державне підприємство “Виробниче об’єднання Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова” м. Дніпропетровськ	квітень 2008р по грудень 2011р	000007 17 грудня 2007р.	17 грудня 2014р.
13	“Модернізація заводу по виробництву органо-мінеральних добрив потужністю до 10000 тон за рік”	ТОВ “ДІКО”, м. Київ	2008р.–2012р.	000014 12 листопада 2008р.	12 листопада 2015р.
14	“Створення вертикально-інтегрованої компанії з виробництва фотогальванічної продукції”	ВАТ “Завод напівпровідників”, м. Запоріжжя	2007р. – 2017р.	000015 31 грудня 2009р.	31 грудня 2016р.
15	“Виробництво акумулювативних водонагрівачів з системою сонячного теплопостачання “Корді-1” – 140л, 150л, 215л, “Корді-2” - 140лГ, 150лГ, 215лГ”	ДП “Красилівський агрегатний завод”, м.Красилів	ІІ квартал 2009р. - 2014р.	000016 31 грудня 2009р.	31 грудня 2016р.
16	Вітчизняний перспективний легкий вертоліт злітною масою 5...6 тонн	Публічне акціонерне товариство “МОТОР СІЧ”, м. Запоріжжя	2013р. – 2027 р.	000017 27 травня 2013 р.	27 травня 2020 р.

та європейської економік, а також економік окремих країн. Подано також характеристику основних викликів і загроз, що стають перед Україною, адекватні відповіді на які можливі за умов посилення інноваційного розвитку країни.

Стратегічна частина окреслює головні стратегічні цілі, основні стратегічні пріоритети, визначає напрямки, механізми і можливі варіанти вирішення проблеми, містить формулювання основних заходів щодо практичного впровадження Стратегії.

Результатом реалізації Стратегії має стати утвердження в Україні інноваційної моделі її економічного і соціального розвитку, підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу країни, всіх її людських та природних ресурсів, забезпечення підви-

шення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення стабільного сталого розвитку і підвищення добробуту громадян. Реалізація Стратегії створить можливості для успішного просування України по шляху розбудови економіки і суспільства, заснованих на знаннях.

§ 4. Фінансування інноваційної діяльності

Функціонування економіки на засадах інноваційної моделі розвитку потребує створення адекватного механізму фінансового забезпечення, який би дозволив за наявності обмежених фінансових ресурсів перетворити його зі статусу витратного у механізм, що забезпечує її прогнозовану ефективність. Вирішення стратегічних завдань раціонального фінансового забезпечення інноваційного розвитку потребує раціонального використання наявних фінансових ресурсів на рівні як окремого підприємства, так і держави загалом.

Важливою складовою забезпечення розвитку інноваційної сфери для підвищення конкурентоспроможності економічних агентів зокрема, та національної економіки загалом є побудова ефективної системи фінансування інноваційних вкладень (рис. 6.9).

Під “фінансовими методами” розуміють форму вираження фінансових відносин, що визначає конкретні способи формування і використання централізованих та децентралізованих фондів гро-

Рис. 6.9. Складові системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку

шових коштів для забезпечення ефективного функціонування всіх складових ланок фінансової системи, основними з яких такі:

- бюджетне фінансування;
- кредитування;
- самофінансування.

На рис. 6.10 подано джерела фінансування інноваційної діяльності, які умовно можна розділити на чотири групи залежно від сектору економіки: державний, підприємницький, фінансовий та зовнішньоекономічний.

На сьогодні одним із головних факторів економічного зростання є ефективне фінансування інноваційного процесу. Цей вид діяльності є надзвичайно ризикованим, непередбачуваним і вимагає значних капіталовкладень на кожному етапі, починаючи від виникнення ідеї та закінчуючи її кінцевою комерціалізацією й реалізацією.

Рис. 6.10. Джерела фінансування інноваційної діяльності

лізацією. Враховуючи відмінності інноваційних проектів один від одного, доцільно навести низку методів щодо фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства, враховуючи особливості їх використання задля забезпечення успішного розвитку підприємства (табл. 6.7).

Таблиця 6.7

Методи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства

Метод фінансування	Характеристика проекту	За рахунок чого забезпечується фінансування
Самофінансування	Невеликі реальні проекти, для яких важко визначити строк окупності та рівень дохідності	Чистий прибуток; амортизаційні відрахування
Акціонування	Великі проекти зі значними строками окупності витрат; при галузевій або регіональній диверсифікації	Емісія акцій
Кредитне фінансування	Невеликі короткострокові проекти з високою нормою рентабельності інвестицій	Кредити банків, боргові зобов'язання юридичних та фізичних осіб; цільові облигаційні позики
Бюджетне фінансування	Проекти пов'язані з проведенням найважливіших науково-технічних розробок, які виконуються за державним замовленням чи в межах міжнародної науково-технічної співпраці на конкурсній основі	Бюджетний кредит; закріплення в державній власності частини акцій створюваних акціонерних товариств; відшкодування частини вкладених інвестором фінансових ресурсів
Лізинг і селенг	Модернізація або реконструкція підприємства з високим ступенем зміни технології	Передача рухомого та нерухомого майна у тимчасове користування
Проектне фінансування	Довгострокові великі проекти розвитку інфраструктури промисловості, а також надання комунальних послуг із використанням специфічних фінансових інструментів	Банківський, комерційний, державний, міжнародний капітал
Венчурне фінансування	Довгострокові ризиковані проекти	Великі та міжнародні компанії, банки, страхові та пенсійні фонди, приватні інвестори

Для України державна фінансова підтримка науково-технічної та інноваційної діяльності набуває особливого значення, що можна пояснити з погляду макроекономічних та мікроекономічних причин.

Значний внесок у з'ясування механізму державного регулювання інноваційної системи було зроблено у макроекономічному напрямі вченими інституційно-еволюційної теорії, а саме: К. Фріманом, Р. Нельсоном, С. Ю. Глазєвим, В. І. Маєвським тощо. На їх думку, на першій стадії економічного циклу у період народження нової технологічної хвилі відбувається різке зростання невизначеності результатів базових інновацій у зв'язку з невідповідністю існуючих інституційних умов. Це зумовлює економічну кризу та знижує ефективність економічної системи, але наслідком стає гостра необхідність перетворень, у тому числі інституційних, що є підґрунтям для впровадження та комерціалізації інновацій. Таким чином, перша стадія активізації фінансових відносин пов'язана з невизначеністю, що обумовлює необхідність саме державної фінансової підтримки. Фінансування наступних процесів впровадження та поширення інновацій здійснюється безпосередньо після кризи або депресії здебільшого за рахунок недержавних коштів.

Корейський вчений Й. Парк вважає, що існує загальний макроекономічний закон розвитку фінансового забезпечення інновацій з точки зору участі держави:

- зародження національних інноваційних систем потребує підвищення ролі держави у здійсненні наукових досліджень;
- на стадії розвитку створюється баланс між участю держави (або суспільного сектору) у фінансуванні інновацій та приватними інвестиціями (або бізнес-сектором), що підвищує можливості подальшого ефективного розвитку інноваційної системи;
- на третьому етапі, коли національна інноваційна система набуває достатнього розвитку, провідною стає роль бізнес-сектору у фінансуванні інноваційних процесів.

Відповідно до основних постулатів макроекономічного напряму інституціонально-еволюційної теорії, фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності є суттєво необхідною умовою розвитку інноваційної системи України. Крім цього, в результаті

зниження науково-технічного потенціалу та відсутності ефективно діючої інноваційної системи, роль держави не повинна обмежуватися непрямим методами, тобто створенням сприятливих умов для інвестицій в інновації. У сучасних умовах необхідна пряма державна фінансова підтримка розвитку інноваційної системи та її елементів.

Необхідність фінансового забезпечення інноваційної діяльності можна обґрунтувати також з погляду мікроекономічних процесів, оскільки розробка та впровадження інновацій здійснюється на підприємствах, тобто безпосередньо на мікрорівні економічної системи. На рис. 6.11 зображені типові етапи життєвого циклу інновацій, а також відповідні джерела фінансування, які є найбільш доступними для підприємств на кожній стадії.

Крива, яка описує наведену динаміку зміни грошового потоку, називається “крива Джей” (J-curve). Для неї характерне первинне падіння (відоме під назвою “долина смерті”), що пов’язане з від’ємним грошовим потоком на етапах створення та впровадження інноваційного продукту. Якщо концепція бізнесу виявиться правильною та доцільною, а первинні витрати – виправданими, то грошовий потік на-

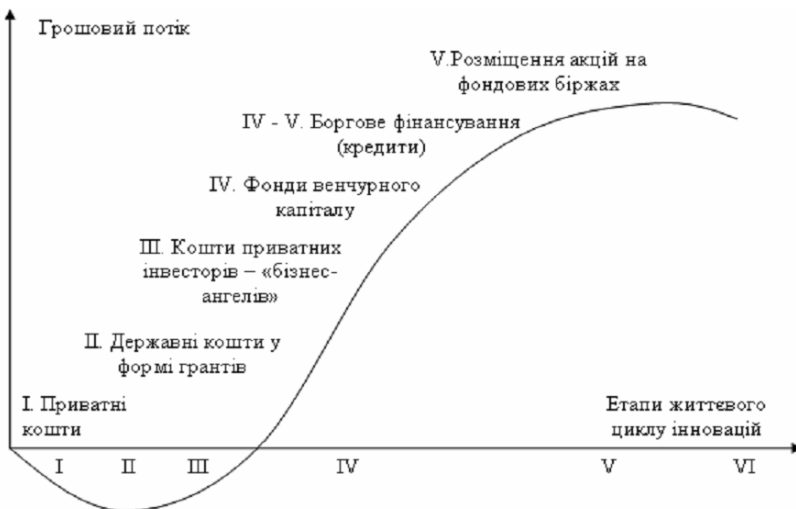

Рис. 6.11. Етапи життєвого циклу та відповідні джерела фінансування інновацій

буває позитивних значень, підприємство поступово набирає сили для виходу на ринок і переходить в наступні стадії – впровадження інноваційного продукту, зростання збуту та розширення частки ринку. Як з теоретичної, так і з практичної точки зору дуже важливим є успішне проходження перших трьох стадій життєвого циклу інновацій. Саме вони зумовлюють майбутню конкурентоспроможність інноваційного продукту. Проте саме цей період початкових стадій життєвого циклу інновацій пов'язаний із загостренням проблем невизначеності та підвищеного ризику. Відповідно особлива необхідність державної фінансової підтримки інноваційної діяльності простежується саме на ранніх стадіях інноваційного процесу, які охоплюють науково-технічну діяльність та дослідно-конструкторські розробки, що зумовлено невизначеністю результатів, асиметричністю інформації, а отже, неможливістю активного залучення інших джерел фінансування. Унаслідок цього роль приватних інвестицій переважає в технологічно розвинутих економіках світу, тоді як у країнах, що розвиваються, має посилюватися роль держави у фінансуванні НДДКР.

Таким чином, важлива роль держави на етапі створення інноваційної системи на макrorівні та на початкових етапах інноваційного процесу на мікрорівні є незаперечною, тоді як у подальшому простежується динаміка посилення ролі приватного сектору у сфері фінансування інновацій. Ця тенденція є основою забезпечення ефективності функціонування національних інноваційних систем та одним з основних чинників підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Державна фінансова підтримка інноваційної діяльності може надаватися у вигляді:

а) повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок бюджетних коштів;

б) часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок бюджетних коштів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту та інших суб'єктів інноваційної діяльності;

в) повної чи часткової компенсації (за рахунок бюджетних коштів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

г) надання державних гарантій комерційним банкам, що кредитують пріоритетні інноваційні проекти;

д) майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків.

Ці види фінансової підтримки може надавати Державна інноваційна фінансово-кредитна установа (ДФКУ), яка створена Кабінетом Міністрів України та підпорядковується Держінформнауки.

Кошти ДФКУ формуються за рахунок коштів Державного бюджету України, залучених вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел.

Для отримання фінансової підтримки суб'єкти інноваційної діяльності, інноваційні проекти яких занесені до Державного реєстру інноваційних проектів, подають до ДФКУ (її регіональних відділень) інноваційні проекти та всі необхідні документи, перелік яких визначається нею. ДФКУ організовує на конкурсних засадах відбір інноваційних проектів для їх фінансової підтримки.

Фінансова підтримка Державною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів чи передавання майна у лізинг здійснюється за умови наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо.

ДФКУ супроводжує реалізацію інноваційних проектів, які нею фінансуються, та контролює цільове використання суб'єктами інноваційної діяльності наданих нею коштів.

Для здійснення фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи і підпорядковувати їх виконавчим органам місцевого самоврядування.

Вітчизняним законодавством також передбачено звільнення від сплати ввізного мита устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні при реалізації проектів технопарків, наукових парків, створенні та функціонуванні індустріальних парків. Ці кошти не перераховуються до бюджету, а використовуються для забезпечення діяльності цих інноваційних утворень.

Державна підтримка реалізації інноваційних проектів (у т.ч. проектів технопарків), наукових проектів наукових парків надається за умови їх державної реєстрації в Держінформнауки.

У табл. 6.8 наведено дані стосовно обсягу фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів Державного бюджету та інших джерел фінансування.

Згідно зі статистичними даними, найбільш масштабне скорочення фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за період 2000–2012 рр. відбулося у 2009 р. і скоротилося на 33,7% порівняно з 2008 р., що пояснюється загальноекономічною кризою. Зменшення фінансування інноваційної діяльності підприємств промисловості відбулося за рахунок як власних коштів (на 28,8% у 2009 р. проти 2008 р.), так і кредитних ресурсів (на 76,7% у 2009 р. проти 2008 р.). Низькі обсяги фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств у 2010 р. зросли лише на 1,2% проти 2009 р. та становили 8045,5 млн. грн. Проте вже у 2011 р. фінансування збільшилось майже вдвічі проти 2010 р. і сягало 14333,9 млн. грн.

Таблиця 6.8

Джерела фінансування інноваційної діяльності

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10580,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6

У світовій практиці найбільш поширеним джерелом фінансування інноваційних проєктів, як і будь-яких інвестиційних проєктів загалом, є приватний капітал.

На стадії зародження проєкту, коли лише формується проєктна команда, проводяться технічне обґрунтування та маркетингові дослідження, основним джерелом фінансування є власні кошти, бюджетні кошти та фінансові ресурси бізнес-ангелів.

Бізнес-ангелів світу подарувала Кремнієва долина. Сталося це тоді, коли інженер Юджин Кляйнер покинув компанію Schockley Semiconductor. Він вирішив організувати своє підприємство, яке мало займатися виробництвом кремнієвих мікросхем. Однак, ніхто не зацікавився його ідеєю. Коли інженер думав про повернення на свою постійну роботу, з'явився Артур Крок, який працював в одній інвестиційній компанії. Його зв'язки допомогли йому знайти для Ю. Кляйнера приватного інвестора. Так була заснована компанія Fairchild Semiconductor, що отримала від бізнес-ангела \$ 1,5 млн. інвестицій.

Бізнес-ангели – це незалежні інвестори, які готові вкладати гроші в компанію ще тоді, коли вона знаходиться на стадії ідеї, а самій компанії практично неможливо залучити кошти, звернувшись у венчурний фонд або банк у пошуках кредиту. Бізнес-ангели (неформальні інвестори) є основою неорганізованого ринку венчурного капіталу та, на відміну від венчурних фондів, використовують для інвестування власні фінансові ресурси (табл. 6.9).

Неформальними інвесторами стають успішні підприємці, які заповнюють власними фінансовими ресурсами пробіл між першочерговим вкладенням капіталу власниками компанії та наступним фінансуванням (залучення банківського кредиту, розміщення акцій на біржі тощо). Як правило, бізнес-ангели купують міноритарний пакет акцій, а щоб забезпечити контроль над своїми інвестиціями – блокуючий пакет акцій. Основним сектором інвестування виступають інформаційні технології, сфера послуг, промислове виробництво, фінанси та страхування (табл. 6.10).

Інвестуючи кошти, вони підвищують рівень репутації проєкту, створюють можливості для залучення коштів з інших джерел фінан-

Таблиця 6.9

Відмінності бізнес-ангелів від венчурних фондів

Ознаки відмінності	Бізнес-ангели	Фірми венчурного капіталу
Поведінка	Підприємці	Менеджер фінансів
Інвестовані кошти	Власні	Чужі
Фірми-клієнти	Малі, ранні стадії	Середні та крупні, пізні стадії
Перевірка	Мінімальна	Екстенсивна
Розташування проекту	Важливо	Не дуже важливо
Контракт	Простий	Вичерпний
Моніторинг	Активний, детальний	Стратегічний
Участь в управлінні	Важливо	Не дуже важливо
Маршрути виходу	Не дуже важливо	Дуже важливо
Повернення інвестицій	Не дуже важливо	Дуже важливо

сування. Окрім фінансових ресурсів, приватні інвестори вкладають у розвиток проекту власний досвід та набуті бізнес-зв'язки. Фінансуючи інноваційні проекти, бізнес-ангели не займаються благодійною діяльністю – вони знають, що інвестиції в інновації на початко-

Таблиця 6.10

Приклади вдалих інвестицій бізнес-ангелів

Назва фірми	Бізнес-ангел	Вид бізнесу	Купив акції за:	Продав акції за:	Прибуток (рази)
Apple Computer	Mike Markkula	Комп'ютерне обладнання	\$91, 000 (1/3 фірми)	\$154 млн.	1,692
Amazon.com	Thomas Alberg	Інтернет-магазин	\$100, 000	\$26 млн.	260
Blue Rhino	Andrew Filipowski	Заміна пропанових циліндрів	\$500, 000	\$24 млн.	48
Lifeminders.com	Frans Kok	Інтернет e-mail послуга нагадування	\$100, 000	\$3 млн.	30
Body Shop	Ian McGlinn	Продукти догляду за тілом	£4, 000	£42 млн.	10,500
ML Laboratories	Kevin Leech	Лікування ниркових хвороб	£50, 000	£71 млн.	1,420
Matcon	Ivan Semenko	Вантажні контейнери	£15, 000	£2,5 млн.	166

вих етапах є дуже вигідним, хоч і ризиковим процесом (їх успішна реалізація гарантує значну фінансову вигоду).

Водночас не кожному підприємцю вдається знайти приватного інвестора, а тим більше переконати його інвестувати капітал у запропоновану бізнес-ідею. Шукаючи інвестора, потрібно мати кваліфіковану команду та підготувати документацію, на основі аналізу якої інвестор може оцінити перспективність реалізації проекту, його унікальність та конкурентоспроможність. Якщо рентабельність проекту низька, то це не цікаво інвестору, який хоче максимізувати власний прибуток, розширити свій вплив на ринок, збільшити масштаби виробничо-господарської діяльності.

На стадії розгортання проекту основним джерелом фінансування виступає венчурний капітал. Головною відмінністю венчурних фондів від бізнес-ангелів є те, що вони здійснюють управління не лише власними коштами, й чужими ресурсами та ніколи не інвестують у проект на стадії зародження.

Венчурна індустрія зародилась у США за активної підтримки у 50-х рр. XX ст. У 1958 р. конгрес прийняв рішення про початок реалізації програми SBIC (Small Business Investment Company). У межах цієї програми уряд США надавав доступ до державного фінансування молодим зростаючим компаніям за умови одночасного залучення коштів з боку приватних інвесторів у співвідношенні 2:1 або 3:1 (тобто дві або три частини капіталу мають бути з приватних джерел). У процесі розвитку програми SBIC паралельно стали з'являтися незалежні приватні венчурні фонди та компанії, які з часом перетворилися у те, що сьогодні називають “венчурна індустрія”.

Венчурне фінансування, за визначенням Європейської асоціації прямого та венчурного інвестування (European Private Equity & Venture Capital Association – EVCA), – це акціонерний капітал, що надається професійними фірмами, які інвестують, одночасно беручи участь в управлінні, в приватні підприємства, які демонструють значний потенціал зростання, на фазах їх початкового розвитку, розширення та перетворення.

Технології перетворення капіталу у венчурний (англ. venture – ризикові дії) мають свої особливості. Власні кошти компанії і тим-

часово вільні кошти, які знаходяться в джерелах позичкового капіталу, згідно з правилами управління портфелем активів у принципі не можуть стати венчурним капіталом у повному обсязі. Ним стає лише невелика частина портфеля (в пенсійних фондах і активах страхових компаній відповідно до законодавства більшості країн). Фінансування інновацій у вигляді банківських кредитів також має свої обмеження (необхідність захисту вкладників банків). Базельські принципи забороняють кредитування підприємств, не здатних обслуговувати та погашати кредит, тобто таких, які не мають стійких позитивних фінансових потоків (характерно для молодих інноваційних компаній). Капітал для фінансування інновацій, як правило, зосереджується в спеціальних фондах корпорацій або фінансових інститутах – венчурних фондах – і лише капітал, який передається інноваційному підприємцю на певних умовах, перетворюється в діючий венчурний капітал.

Фінансування на основі венчурного капіталу розглядається не лише як вкладення грошових коштів, але й як залучення венчурним інвестором свого досвіду, ділових зв'язків і менеджерського ноу-хау, яке піддається формалізації, і тому венчурні інвестиції називають “розумні гроші” (smart money). Венчурні інвестиції передбачають придбання неконтрольного пакета акцій.

Переваги та недоліки венчурних інвестицій порівняно з іншими видами фінансування інновацій наведено в табл. 6.11.

Ринок венчурного фінансування включає:

- ринок формального венчурного капіталу, до якого належать інституційні утворення, як венчурні фонди і компанії венчурного капіталу;
- ринок неформального венчурного капіталу представлений індивідуальними інвесторами (так званими бізнес-ангелами).

Венчурні інвестиції в європейській практиці відносяться до прямих інвестицій і передбачають вкладення капіталу на початкових стадіях розвитку компаній (рис. 6.12).

Капітал зростання (в деяких дослідженнях належить до венчурних інвестицій пізніх стадій) – це фінансування, що забезпечує зростання компанії і розширення її діяльності, що дозволяє досяг-

Таблиця 6.11

Порівняльні характеристики різних джерел фінансування інновацій

Джерела	Обмеження та вимоги	Переваги	Недоліки
<i>Державне фінансування</i>	Соціальна значимість, компанія має відповідати певним стандартам	Здійснюється навіть у випадках, коли не можна отримати фінансування з комерційних джерел. Як правило, вимагає до виплати менший обсяг коштів і надається на більш тривалий період.	Обмеження на використання. Труднощі в отриманні. Як правило, невеликі обсяги.
<i>Кредити</i>	Ліквідна застава, стійкий грошовий потік, кредитна історія компанії.	Гнучкість у кредитуванні та обслуговуванні позики.	Ризик неплатоспроможності, високі відсоткові ставки, вимоги до ліквідної застави.
<i>Прямі (стратегічні) інвестиції</i>	Стійка позиція на ринку та зрозумілі перспективи зростання; кваліфікований та досвідчений менеджмент; зрозумілість можливостей виходу.	Інвестор вносить свій досвід за даним напрямом діяльності; інвестор сприяє у виході з інвестицій.	Інвестор контролює процес прийняття рішень.
<i>Венчурний капітал</i>	Компанія має показувати: унікальність ідеї; потенційне зростання; високу потенційну дохідність інвестицій; високу кваліфікацію керівного персоналу; зрозумілість можливостей виходу.	Венчурний капіталіст як власник неконтрольного пакета акцій, зацікавлений у зростанні компанії та реалізує свій досвід в управлінні та фінансовій сфері, що дає компанії додатковий розвиток.	Процес отримання фінансування тривалий та важкий; інвестор контролює процес прийняття рішень; можливості виходу з інвестицій можуть викликати сумніви і компанія не отримує інвестицій.

нути беззбиткової роботи або працювати з прибутком. Можливі напрями використання капіталу: фінансування розвитку виробничих потужностей, розвиток ринку або продукції, забезпечення додаткового оборотного капіталу.

Поворотне фінансування (turnaround / rescue financing) надається компаніям, які ще вважаються перспективними, але мають певні труднощі.

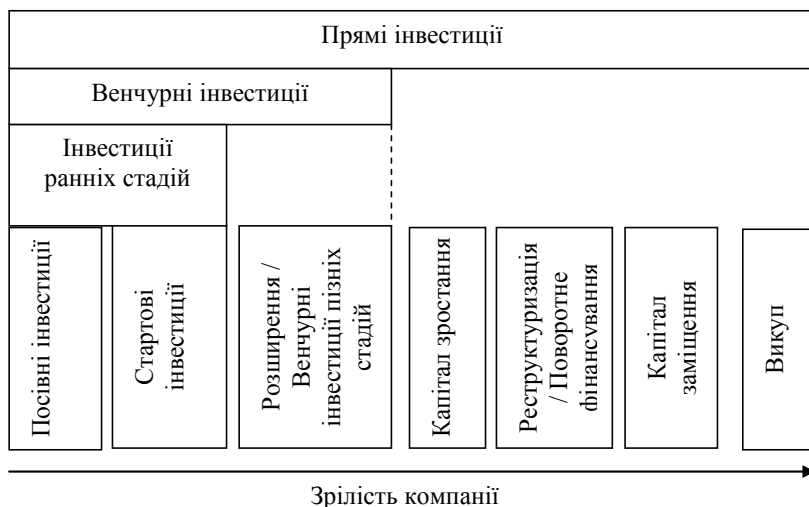

Рис. 6.12. Сегменти і стадії прямого інвестування

Капітал заміщення (replacement capital) – форма і спосіб внесення в компанію інвестицій з ціллю заміщення існуючих акціонерів новими інвесторами.

Для визначення ролі венчурних інвестицій слід визначити порядок розвитку інноваційних підприємств, в якому є декілька ранніх етапів (milestones), для успішного проходження яких необхідне достатнє фінансування: дослідження та розробка продукту (research and development, R&D), розробка концепції продукту і створення прототипу, визначення ринку та його дослідження і початок виробництва продукту. Як правило, обсяг необхідного фінансування перевищує можливості таких доступних джерел, як власні кошти засновника, його сім'ї, друзів та “простаків” (3Fs – family, friends and fools).

На рис. 6.13 відображено типову для інноваційного підприємства динаміку зміни грошового потоку за стадіями його розвитку. На ньому вказані джерела фінансування, найбільш прийнятні та доступні на кожній стадії. Крива, що описує цю динаміку зміни грошового потоку, називається “крива Джей” (*J-curve*), і для неї характерне початкове падіння на посівній (seed) стадії (початкові

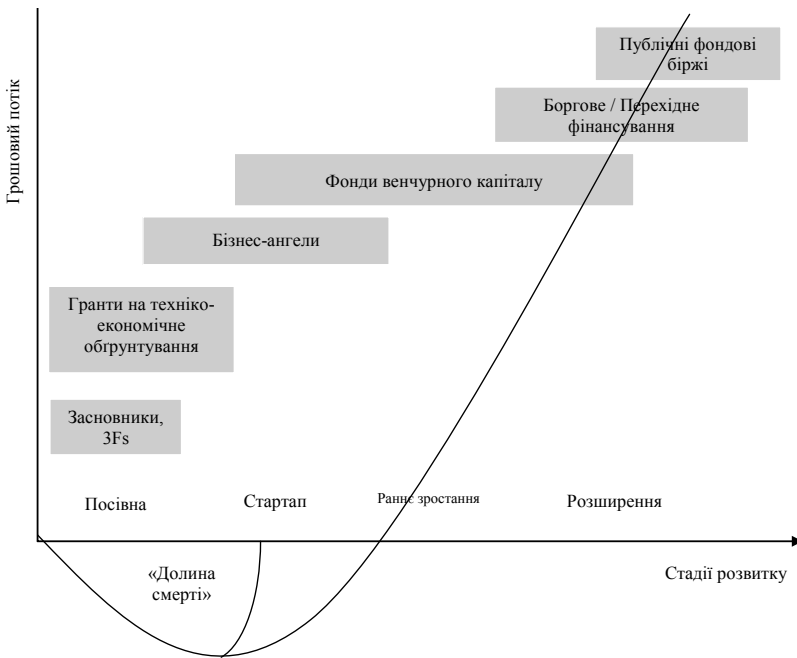

Рис. 6.13. Стадії розвитку, грошовий потік та джерела фінансування

дослідження, розробка ідеї тощо), яке відоме під назвою “долина смерті” (value of death), що відбувається через витрати грошових коштів на доведення правильності концепції бізнесу. Якщо підприємство позитивно сприймає цю “долину” і може організуватися, грошовий потік набуває позитивних значень, підприємство поступово набирає сили для виходу на ринок і переходить у наступні стадії, які потребують значно більшого фінансування.

Вартість інноваційного підприємства базується на довгостроковому потенціалі зростання, в основі якого знаходяться наукові знання та інтелектуальна власність. Це надає своєрідний характер генерації потоку грошових надходжень, який вимагає значної витримки і спокою від інвестора.

Рік, коли венчурний фонд сформувався і почав здійснювати інвестиції, називається вінтажним роком (vintage year).

Вихід венчурних інвесторів зі своїх вкладень здійснюється на етапі швидкого зростання компанії (розширення, експансії). Цей вихід можливий у такий спосіб:

- 1) продаж контрольного пакета акцій стратегічному інвестору;
- 2) первинне публічне розміщення акцій на ринку (IPO), якщо дозволяє ринок і компанія змогла забезпечити обсяги продаж, що відповідають необхідному рівню капіталізації (у США – 400–600 млн. дол. США).

Компанія повинна пропонувати себе стратегічному інвестору або здійснювати IPO в той момент, коли її вартість не досягла запланованого максимуму і нижче нього на 20–25% (резерв зростання є стимулом для стратегічного інвестора або публічного ринку).

Перед IPO може здійснюватися мезонинне фінансування (*mezzanine financing*) – це спосіб фінансування венчурних проєктів, коли інвестор не входить у капітал компанії, а надає ресурси для її розвитку через боргові зобов'язання з одночасним придбанням опціону з правом купівлі акцій позичальника в майбутньому за визначеною ціною. Для здійснення такого фінансування створюються мезонинні фонди.

Для інвестування розвитку інноваційної сфери венчурні фірми здійснюють фандрейзинг (з англ. *fund* – кошти, фінансування, *raise* – піднімати, добувати, збирати), який є пошуком ресурсів (людей, устаткування, інформації, часу, грошей тощо) для реалізації проєктів та / або підтримання існування організації.

Менеджери з фандрейзингу використовують різні методи для досягнення своїх цілей, а саме:

- участь у спільних проєктах і отримання цільового фінансування за програмами міжнародних організацій;
- участь у проєктах, що фінансуються державою;
- організація спеціальних заходів щодо збору коштів (благодійних вечорів, аукціонів, концертів, спортивних змагань);
- залучення волонтерів;
- особисті зустрічі;
- використання ресурсів Інтернету та інші.

Послуги з фандрейзингу можуть надаватися і під час розвитку підприємства в системі бізнес-інкубатора.

Як правило, у венчурному фонді головні партнери отримують щорічні виплати в розмірі 2% від вкладеного у фонд капіталу та 20% від чистого прибутку зі всіх проданих активів при виході з фонду (угода “два і двадцять”).

В Україні інститути венчурного фінансування набули законодавчого оформлення у 2001 р. із прийняттям Закону України “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”.

Відповідно до ст. 4 цього Закону, інститути спільного інвестування (ІСІ) класифікуються за трьома ознаками:

- 1) залежно від порядку здійснення своєї діяльності ІСІ може бути відкритого, інтервального та закритого типу;
- 2) залежно від терміну, на який створюється ІСІ, він може бути строковим або безстроковим;
- 3) залежно від структури свого інвестиційного портфеля ІСІ поділяють на диверсифіковані та недиверсифіковані.

Приналежність ІСІ до венчурного фонду визначається саме третьою характеристикою. Відповідно до вказаного Закону ІСІ вважається диверсифікованим, якщо він одночасно відповідає таким вимогам:

- кількість цінних паперів одного емітента активах ІСІ не перевищує 10% загального обсягу цінних паперів відповідного випуску;
- загальна вартість цінних паперів, що становлять активи ІСІ у кількості більше, аніж 5% загального обсягу їх емісії, на момент їх придбання не перевищує 40% вартості чистих активів ІСІ;
- не менше 80% загальної вартості активів ІСІ складають грошові кошти, ощадні сертифікати, облігації підприємств та облігації місцевих позик, державні цінні папери, а також цінні папери, допущені до торгів на фондовій біржі.

Інститути, які не мають усіх ознак диверсифікованого ІСІ, є не диверсифікованими.

Недиверсифікований інститут спільного інвестування (ІСІ) закритого типу, який здійснює лише приватне (закрите) розміщення цінних паперів ІСІ серед юридичних та фізичних осіб є венчурним фондом. Фізична особа може бути учасником венчурного фонду

лише за умови придбання цінних паперів такого фонду на суму не менше ніж 1500 мінімальних заробітних плат.

У 2012 р. була прийнята нова редакція Закону “Про інститути спільного інвестування”, яка вступить в дію з 1 січня 2014 р. Головною відмінністю нової версії від нині діючого Закону є розширення “лінійки” ІСІ за рахунок спеціалізації інвестиційних фондів за класами активів та інвестиційними стратегіями. У новій редакції крім диверсифікованих та недиверсифікованих ІСІ виділяють також спеціалізовані та кваліфіковані інститути спільного фінансування.

За даними УАІБ за станом на 1 липня 2013 р. в Україні було зареєстровано 965 венчурних фондів, активи яких становили 137,16 млрд. грн. Цей сегмент фінансового ринку є другим за величиною після банківського, а активи венчурних фондів складають приблизно 90% усього ринку спільного інвестування (табл. 6.12, 6.13).

Специфічною ознакою діяльності венчурних фондів в Україні є незначний обсяг фінансування інноваційних проєктів у високотехнологічних галузях. Перевага надається, як правило, традиційним галузям, оскільки ризик інвестицій у нові технології в нашій країні занадто високий. Таким чином, постає проблема активізації ризико-

Таблиця 6.12

Динаміка вартості активів інститутів спільного інвестування

Види фондів	Активи, млн. грн.		
	на 31.12.2011 р.	на 31.12.2012 р.	на 30.06.2013 р.
Відкриті	230,08	163,16	148,23
Інтервальні	186,19	163,9	149,4
Закриті (крім венчурних)	9471,92	10961,77	9212,02
Венчурні	116901,41	145912,29	154542,74

Таблиця 6.13

Структура активів венчурних фондів за категоріями інвесторів
(в абсолютних значеннях)

Юридичні особи		Фізичні особи	
Резиденти	Нерезиденти	Резиденти	Нерезиденти
79,46%	17,90%	2,61%	0,03%

ваного інвестування на шляху якого виникають перешкоди, основні з яких подано на рис. 6.14.

Для вирішення цих проблем, перш за все, потрібно створити привабливі умови для розвитку в Україні високо ризикового інвестування, розробити спеціальну систему мотивації з боку держави для створення венчурних фондів та компаній. Проводити постійний моніторинг стану справ в інноваційній сфері, посилити захист прав інтелектуальної власності, забезпечити належну інформаційну підтримку венчурних інвесторів з високим рівнем якості та достовірності інформації, що надається. Важливим питанням є культивування відповідної культури венчурного бізнесу, тобто потрібно приділяти увагу підготовці висококваліфікованих фахівців у цій сфері і створювати позитивний імідж цього типу фінансування (рис. 6.15).

На етапі раннього зростання, коли компанія втілює проект, але ще не отримує прибутків та відчуває потребу в фінансових ресурсах, додатковим джерелом фінансування може бути банківський кредит.

Рис. 6.14. Причини уповільненого розвитку венчурного підприємництва

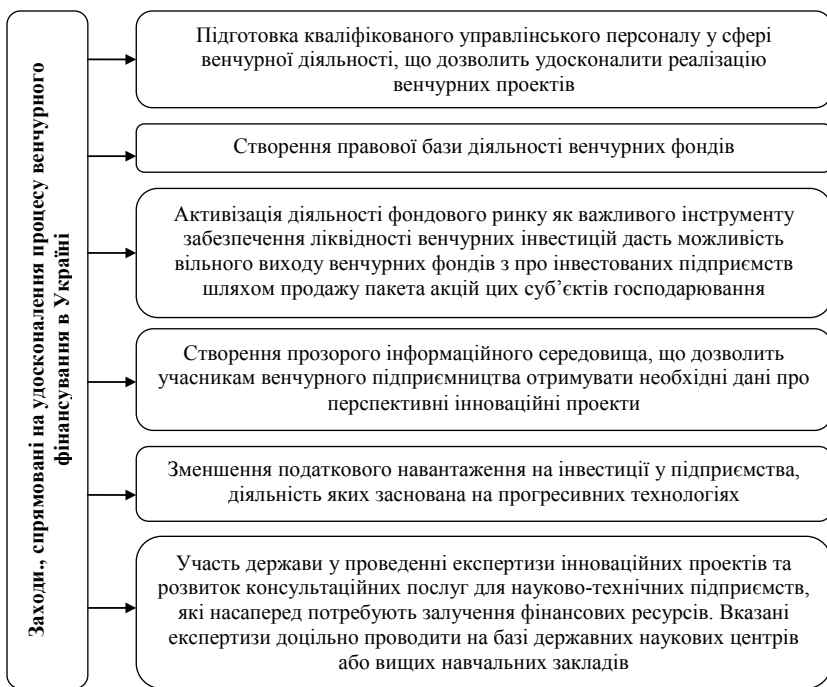

Рис. 6.15. Заходи з удосконалення процесу венчурного фінансування

Комерційні банки у схемах проектного фінансування інновацій можуть виступати в ролі організаторів та фінансових ініціаторів здійснення інвестицій. Банки мобілізують ресурси для фінансування інвестиційних та інноваційних проєктів та, власне, мають можливість прямого виходу на світовий фінансовий ринок із метою масштабного залучення іноземного капіталу для реалізації проєктів.

Отже, фінансування інноваційних проєктів є одним із найбільш перспективних видів фінансової діяльності, що обіцяє інвесторам значну фінансову рентабельність. Водночас фінансування інноваційної діяльності супроводжується високим рівнем ризику, тому інвестори детально оцінюють пропоновані для інвестування проєкти з позицій перспективності, унікальності та рентабельності.